

Sóvidék

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT
III. ÉVFOLYAM 1. SZÁM 2011. MÁJUS

Hathavonta Szovátán megjelenő kulturális folyóirat.

A szerkesztőség a Bernády Közművelődési Egylet tagja.

Főszerkesztő: SZOLLÁTH HUNOR

Ügyintéző: Tolokán Király Katalin
Technikai szakember: Tolokán Király Miklós

Szakmai tanácsadó testület:
Dr. Poráczky Rozália, igazgató, Központi Egyetemi Könyvtár, Kolozsvár
Bereczki Gyöngyvér, tanár, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár
Ferenczi Szilárd, történész, Kolozsvár
Kuti Botond, képzőművész, Kolozsvár

Levelezési cím: Fülemlüle utca 13 szám, Szováta, 545500, Maros megye, Románia.
e-mail: sovidekfolyoirat@yahoo.com
Telefonszám: 0040-745-904-473.
Honlap: www.prosovidek.ro

Grafikai szerkesztés: Siklódi Zsolt

Korrektúra: Székely Anna
Szöveg digitalizálása: Fülöp Rita

Illusztrációk: Siklódi Zsolt grafikusművész
Címlapon: Siklódi Zsolt: *Compatibilitas* (részlet)

© Sóvidék szerkesztőség, Szerzők.

ISSN: 2066-0146

A lapszám megjelenését támogatta:
Szováta Város Önkormányzata

Levél

Az ötödik

5

Forrás

FEKETE ÁRPÁD: A Sófalvi Illyés Lajos Általános Iskola története I. 6

ZEPECZANER JENŐ: Fürdőhirdetések a Sóvidéken 12

MOLNOS FERENC: Egy Petelei levél 1904-ből (Forrásközlés) 14

RÁDULY JÁNOS: Adatok Szováta történeti múltjához 17

Művek, meseférek

JÓZSA ILDIKÓ: Sóváradi népi szokások és hagyományok 20

KOVÁCS MÓZES: Hogyan találtam rá, ki voltam ezelőtt 67 évvel 25

MÁRTON BÉLA: Emlékszilánkok a Fürdőtelepi Kaszinóról 27

Zöld sarok

HORVÁTH ISTVÁN: A Parajdi-medence földtana II. 30

Sétkék, öröngyök

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: Birság helyett (Vers)

Átlesve kertlyukon (Vers)

34

AMBRUS LAJOS: Az örökség (Novella) Kodáros, Hazanéző (Versek) 35

MOLNOS FERENC: Találkozás az igazival (Novella) 41

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: Görbe Pityu szerencsétlensége (Novella) 45

MOLNOS FERENC: Haikuk 48

RÁDULY JÁNOS: Haikuk 49

TÚROS ESZTER: Nature Art, avagy Természetművészet 50

Horizont

BERECZKI KÁROLY: Hol kezdődik a Székelyföld? 51

DR. JESZENSZKY GÉZA: 1956 és a rendszerváltozás. 54

Ellenzékek találkozása

Tartalomjegyzék

Tollhegy

DEÁK-SÁROSI LÁSZLÓ: Csodaváróban

MONUS KATALIN: Gyökerekhez lenyúló ágak

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: „Korond és környéke”

58

62

63

Az ötödik

Egészen bűvös szám az ötös, gondolatainkban azt jelenti, valaminek a fele, és egyenesen évfordulós képzeteket is útnak indíthat. Folyóiratunk is elérte ezt a mesebeli számot, no nem a megélt évek tekintetében – mert annak pont a felénél jár – hanem a megjelent számok vonatkozásában. Ez a kereknek is nevezhető szám visszatekintésre is okot adhat, mi az amit a céljainkból, feltett szándékainkból meg tudtunk valósítani? A szerkesztőségnek nem volt könnyű dolga, elsősorban az anyagi természetű kérdések miatt, állandó támogatás hiányában – sőt, akadálygörgetések sorában – szinte csodával határos módon sikerült megjelentetni lapszámainkat. A minőség tekintetében reméljük a kivitelezés, és a tartalom is egyaránt beváltotta a hozzáfűzött reményeket, és olvasóinknak nem volt okuk csalatkozni. Folyóiratunkon kívül ugyanakkor számos kutatási projekttel, programmal járulunk hozzá kistérségünk, szülőhelyünk kulturális fellendítéséhez. Ezúton is köszönjük azoknak, akik kitarítottak mellettünk, és reméljük, ez a továbbiakban sem fog változni.

Kelt az Úr 2011-ik esztendejének Pünkösöd havában.

SZOLLÁTH HUNOR
főszerkesztő

FEKETE ÁRPÁD

A Sófalvi Illyés Lajos Általános Iskola története

I.

Kulcsszavak: *S. Illyés Lajos iskola; oktatáspolitikai; fürdőtelepi iskola*

A szovátai oktató- nevelő intézmények sorában a mai Sófalvi Illyés Lajos nevét viselő iskola az elődje életkorát is beleszámítva (15 plusz 40 év) a legfiatalabb iskolának tekinthető. A mindössze 5 és fél évtizednyi múltira visszatekintő intézmény fontos szerepet játszott a magyarul való tanulásban: „*Gyermekeknek, serdülőknek rendszeres oktatását nyújtó intézmény*”.² Mind a tanítók, mind a tanárok elkötelezettként vállalták és teljesítették ezt a nemes feladatot, nyíltan vállalva Orbán Balázsnek az intelmét: „*Mindnyájunknak kötelességünk- hacsak egy homokszemet is- odavetni a nemzeti műveltségünk pompás épületéhez*”.³

Előzőleg az iskola történetével kapcsolatos néhány kerek évfordulóra hívom fel az olvasó figyelmét, amelyekre a következő évszámokból tudunk következtetni: -1956: a fürdőtelepi iskola alapításának éve (55 évvel ezelőtt), - 1956-tól 1971-ig tanítottunk az „anyaiskolában” (15 esztendő), - 1971-ben épült az előbbi intézmény utóda (először I. számú Általános Iskola névre keresztelt, a mai Sófalvi Illyés Lajos nevét felvevő intézmény), - 1971-ben, pontosan 40 évvel ezelőtt kezdődő oktató- nevelő tevékenység az új iskolaépületben, - 2006. június 15-én, 5 évvel ezelőtt tartottuk a jelenlegi iskola névadó ünnepségét.

Akkor, amikor az 1956-ban megalakult fürdőtelepi anyaiskola, amelynek épületét a Kis-Küküllő vármegyei főispán és székelyföldi kormánybiztos, Sándor János által helyi kőművesek és ácsok révén elmúlt századunk elején épített villa 1956-ban részben oktatási intézménnyé vált, remélni se mertem volna senki, hogy majd háromnegyed emberöltői idő után, pontosan ötven év múlva az épületutód felveheti a Szováta-felső modern fürdő alapítójának a nevét. A második világháborút követően a telepi villák államosítása után az állami intézmények alkalmazottaiként sok helyi és a környékről ideköltöző család kapott a fürdőtelepen lakást és tisztességes megélhetést biztosító munkahelyet. Mind a gyermekek, mind a szülők iskolához való viszonyulása pozitív volt. A pontos iskolába járással és a rendszeres tanulásval magyarázható, hogy az iskola története során minimális volt az osztályismétlések és a lemorzsolódások száma.

Mivel tömegközlekedési eszköz akkoriban még nem volt,⁵ a gyermekeknek a nagy távolságok miatt igen nehéz volt a faluba járni iskolába. Szükségessé vált egy új, négy osztályos, az úgynevezett „telepi” iskola létrehozása. Iskolaépületnek az akkori Néptanács kévés főből álló vezetősége a Sándor János villát szelmele ki. Az iskola alapítására vonatkozó első adat⁶ azt igazolja, hogy a kisoktatási intézmény az 1956-57-es tanévben alakult meg az említett épületben, az akkori Ady Endre utca 108. szám alatt. A tanításra átadott egyetlen tanterem az épület észak-keleti részén levő udvar felőli, földszinti helységében történt két-két részben osztott osztállyal délelőtti és délutáni váltásban. Az osztályon kívül az épületben akkor két család is lakott és itt volt az élelmiszer üzletek raktára is. Az iskola megalakulásától kezdve I-IV osztályos volt, Fürdőtelepi Iskola néven működött. Az iskolakezdés előtt összeírt tanulók mindenike beiratkozott az első vagy az addigi végzettsége, illetve korának megfelelő felsőbb osztályba.

Az iskola alapításának évében az első osztályba beiratkozott tanulóból 15 végezte el sikeresen a tanévet, de javítóosztály után felsőbb osztályba léphetett. A második osztályban 15 tanulóból 14 nyert átmenő osztályzatot, de következő tanévben negyedik osztályba már 19-en jártak, tehát ők is felsőbb osztályba léphettek. Az iskola alapításának első évében a negyedik osztályba 9 tanuló iratkozott be, mindenki sikeresen fejezte be a tanévet. Az első évben a tanulók összlétszáma 57. A statisztikai adatok bizonyága szerint a gyermeklétszám évről évre állandóan növekedett. Megalakulásakor az iskola két tanerős volt: Nemes Sándor-igazgató és tanító, Nemes Aranka tanítónő. Az altszti szolgálatot Drágos Irén végezte fél normával.

Az 1957-58-as tanévében az osztály létszámok így alakultak: I-19, II-15, III-18, IV-14, összesen 66. „Két tanteremben tanítottunk. Az egyiket az Alimentarától kaptuk kölcsön. Délelőtt a II.- III. és IV. osztályok, du. az I. osztály”.⁷ Nem volt könnyű megoldani a két tanerőnek az egész napi foglalkoztatást. Az 1958-59-es tanévben, az iskolában az oktatást három tanerő végezte. Lukács Irén tanítónőt nevezték ki, aki a negyedik osztályt tanította. Érdemes követni az osztály létszámok látványos növekedését: I-20, II-17, III-16, IV-19, összesen 72. Az 1959-60-as tanévben a tanítás az év elején két tanteremben, év végén harmadik tanterem birtokába jutottak. A tanulók összlétszáma 76-ra nőtt osztályonkénti létszámok: I-24, II-20, III-14, IV-18. Nemes Sándor igazgató, tanító, Nemes Aranka és Lukács Irén az emeleten kettő a földszinten egy tanteremben tanítottak. Az 1960-61-es tanévében a tanulólétszám azonos, 76. Osztályonként: I-18, II-25, III-20, IV-13. Az *Iskola Tulajdona* rovatban és az *Osztályok Számát* jelzőben az igazgató a következő mondatokat jegyezte be: „Az iskola a Néptanács-hoz tartozó (Sándor János villában) működött, Ady Endre 108. szám alatt. Ez nem iskola célra lett építve.” Nemes Sándor igazgató-tanító a II-IV. osztályt, Nemes Aranka I. osztályt, Lukács Irén II. osztályt tanította.

Az 1961-62-es tanévben az iskola már hat osztállyal működött. A Fürdőtelepi lakosság számának látványos növekedésével megnőtt a gyermeklétszám is. Az egykori Alsó-telepen lakó tanulókat a Fürdőtelepi iskolába irányították. Így a tanulók létszáma egyből megduplázódott. Összesen már 155 tanuló járt iskolába. Osztálysorszámok megoszlása: I-29, II-20, III-23, IV-20, V-28, VI-35. Az első az ötödik és a hatodik osztályokban már megfigyelhető a „túlnépesedés”. *„A magán lakókat kiköltöztették és az épületet átalakították, betonozták a padlózatot. Az épület szuterénjében még mindig az Alimentara raktára maradt. 1962 tavaszán a lépcsőház megsűszött. Az épület nagyon megrongálódott. Az átalakítás után az épületben lett 5 tanterem, 1 tanácskozó, 1 irodahelyiség és a földszinten két átalakított pincehelyiség. Az épület megjavításra vár. Tanítottak Nemes Aranka, Nemes Sándor, Lukács Irén, Berkecz György és Kovács Anna tanárok”.*⁸

A múlt század ötvenes éveinek végétől a párt és a kormány utasítására a Tanügyminisztérium a tantervbe kötelezővé tette a műhelygyakorlatok bevezetését. A fürdőtelepi iskolában *„az iskolaműhely berendezésére a földszinten a helyiség, vagyis a szuterén megvolt, a felszerelés hiányában nem tudtuk beállítani a műhelyt”* írja az igazgató.⁹ Az egész épület ettől a tanévtől a Néptanács tulajdonába került. Az épület állagának a megőrzéséért a tanács a lépcső felőli részt beton oszlopokkal erősítette meg 1962 tavaszán. Az iskola tanterem számának növelésére egyre inkább nagy szükség volt, mert az intézményben *„Az 1961-62-es tanévtől már V-VI. osztály is működött”.*¹⁰ 1961. december 15-től Dósa Márta, mint iskola tikár működött fél normás fizetéssel. Az altszót egész normával fizetett alkalmazottá vált. A gyermek létszám rohamosan megnőtt 76-ról 155 re.

Nemes Sándor iskolaigazgató keményen megharcolt minden egyes új tanteremért, mert az épületben két fontos tisztséget betöltő személy lakott. A Néptanácsához küldött átiratában következőket írja: *„Iskolánk az emeleten működik két tanteremben, ebből is csak egyik azaz az út felőli a mienk, a másik az alimentaraé, tekintettel arra, hogy az utóbbi időben két család kiköltözött a földszintről, az emeleten lévőt kérjük az iskola részére, a szemléltető eszközök és az iroda részére”.*¹¹ Kérését persze elutasították azzal az indokkal, hogy a kevés szemléltető eszközt egy szekrényben, az osztályban is lehet tárolni. Az átiratból az is kiderül, hogy milyen szegényes volt az iskola felszereltsége.

*„A kezdeti körülmények nagyon mostohák voltak: egy majdnem üres terem, néhány kiseleztezt kölcsön iskolapad szerepel a leltárkönyvben. Egy feketére festett asztallap helyettesítette a táblát.”*¹² Az 1962-63-as tanévben már végzős osztály is van mivel az iskola hét osztályossá vált. Az öt tanteremben 184 tanuló van. Osztályonként így oszlanak meg: I-29, II-24, III-18, IV-27, V-26, VI-27, VII-33. *„Két osztály az épület emeleti és három a földszinti részen működik. Az alagsorban sikerült berendezni egy lakatos műhelyt húsz tanuló részére a tanterem által készített*

munkapadokkal Nemes Sándor, Berkecz György, Bíró Pál és Veress Gáspár jóvoltából.” Az 1963-64-es tanévben hiába nőtt az osztályok létszáma, az iskola titkári állását megszüntették. Ebben a tanévben 175 tanuló járt iskolába következő osztályonkénti megoszlással: I-28, II-28, III-24, IV-23, V-23, VI-26, VII-23. Megjegyzendő, hogy az iskola címe mivel az utca nevét megváltoztatták a Trandafirilor (Rózsák) 90. szám alá „költözött”.

Az igazgató és a tanerők hozzáállása révén *„az iskola műhelyben famunkát is lehetett végezni.”*¹³ Az 1964-65-ös tanévtől az oktatás színvonalának emeléséhez változott az infrastruktúra is. Megkövetelte ezt az oktatás nyolc osztályosra való fejlesztése. Az osztálylétszám növekedés következtében az iskolába már 185 tanuló járt, osztályonként a következő eloszlásban: I-21, II-29, III-25, IV-24, V-18, VI-22, VII-24, VIII-22. Egy tantermet tornateremként használtak, amelynek berendezése elég szegényes volt. Tornaszőnyeget szereztek és néhány gyöngylabdával is rendelkeztek. Az oktatás két váltásban történt, *„a műhelyben 3 gyalupad plusz a tanerők által készített munkapad van a famunkához és két pad a lakatosmunkához 15 satuval.”*

Az 1965-66-os tanévben az iskola birtokolja az egész épületet, a Marosvásárhelyi Élelmiszer Központ szovátai részlege már csak egy alagsori raktérreleget használ, de nem tulajdonos minőségben. Az I-VII. osztályban összesen 181 tanuló van, a következő megoszlásban: I-24, II-23, III-25, IV-23, V-23, VI-18, VII-21, VIII-24. Ebben a tanévben az udvar nagyobbítására és a környezet szebbé tételére irányították a figyelmet.¹⁴ 1966-67-es tanévben 178 tanuló jár iskolába, osztályok létszáma: I-23, II-20, III-23, IV-27, V-21, VI-24, VII-19, VIII-29. Nő a szakképzett tanerők száma.

A szép stílusú villa állaga egyre tovább romlott. A tetőszerkezet megrongálódott, a cserepek a fagytól és az időjárás viszonyosságaitól megrepedeztek egy részük eltörött, az egyik tanterem mennyezetét 1968-ban tartógerendákkal kellett alátámasztani. A Néptanácshoz küldött átiratból kiderül hogy többszöri kérés után küldték csak László Árpádot és Madaras Bélát a mennyezet alátámasztására. A szakadati iskola tetőszerkezetének javításából kapott selejtes cseréppel próbálták megjavítani a födémeket. 1967-68-as tanévében új tanerők és új iskolaigazgató érkezett. Majdnem teljesen megvalósult a délelőtti oktatás, hisz csak 4 hétig szeptember 30-ig és május 31 után kellett két osztálynak délután járnia. A fél normás titkári állási teendőket Bokor Anna végezte.

Az osztálylétszámok az utóbbi évek átlagát igazolják, összesen 177 tanuló, a következő eloszlással: I-21, II-23, III-20, IV-24, V-28, VI-22, VII-22, VIII-27. A fürdővállalat hathatós segítséget nyújtott továbbra is az oktatási intézménynek. Bíró István, a Fürdővállalat igazgatója hozzásegített ahhoz, hogy az osztályok bővítése után se kelljen két váltásban működnie. A téli idényben két nagyobb termet biztosított a Knopp vagy az iskolával szembeni villákban, hogy megvalósíthassuk a

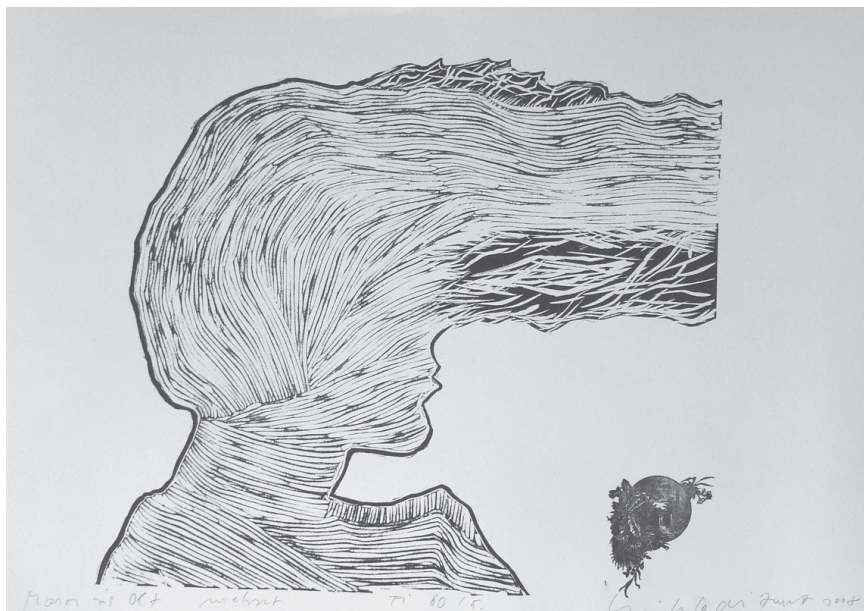
teljes délelőtti oktatást. Az 1967-es tanév kezdetén a tantermek számát hatra növeltük, mert új tantermet alakítottunk ki egy addig használhatatlan nyitott terasz beépítésével. A fürdővállalat technikai osztályának és a marosvásárhelyi tröszt aleggysége segítségével beépített tantermet alakítottunk ki. A fürdővállalat igazgatóján kívül segítségünkre voltak: Gönczi Béla, Tănăsescu Ilie, Orbán Jenő, Nagy Albert, Kénesi Lajos és József technikusok, illetve munkások. *„A szovátai iskolák mindvégig tanterem hiánnyal küzdöttek. 1967 őszén a teremhiány enyhítésére a telepi iskola épületében, a Sándor János villában egy nyitott terasz beépítésével egy újabb tantermet hozott létre, Fekete Árpád igazgató, amely a szülők, tanítók közös munkájával készült el”¹⁵.*

Az 1968-69-es tanévben a nyolc osztályban következő osztály létszámok voltak: I-25, II-20, III-24, IV-20, V-22, VI-27, VII-22, VIII-21. Az iskolatitkári teendőket Nagy Ilona végezte. 1969-70-ben 174 tanuló tanult az iskolában: I-24, II-24, III-20, IV-22, V-17, VI-20, VII-26, VIII-21. Az 1970-71-es tanév tulajdonképpen az utolsó iskolai év volt. Osztálylétszám: I-21, II-26, III-22, IV-20, V-26, VI-17, VII-17, VIII-27, összesen 176. Ebben a tanévben újra megszűnt a tikári állás az irodai teendőket Bíró Pál vállalta kiegészítő fizetéssel majdnem jelképes összegért. Emlékezetesek maradnak a sport és kulturális rendezvények, a többnapos országjáró kirándulások és pionír expedíciók. A Simon Éva által vezetett énekkar, a Fekete Edit által betanított sálgyakorlattal végzett sportgimnasztikai bemutatók a Demeter Piroska által irányított táncok, a Berkeczy György által megkezdett majd Fekete Árpád által folytatott kirándulások és pionír expedíciók, a minden évben megtartott karneválok feledhetetlen élményként maradtak a tanulók emlékezetében. Az évről-évre alakalmával az osztálytanítók és a Bíró Pál által irányított sport bemutatók művészeti sikerek szempontjából is nagyra értékelendők voltak.

A fentebb említett tanerők Nemes Sándor, Nemes Aranka, Lukács Irén, Kovács Anna, Veress Gáspár, Bíró Pál tanerőkön kívül Lajos Éva, Kelemen Éva, Simon Éva, Koszta Márton Berta, Lengyel Rozália, Demeter Piroska, Demeter Etelka, Fekete Edit, Lengyel Katalin, Fekete Árpád alkották a telepi iskola megindító majd megtartó tantestületének összekötő erejét. Az új iskolába történő átköltözéskor nem kellett új munkaközösséget kialakítani, a régieket átnevelni, mert a tantestület is és a tanulók is ugyan azok a személyek voltak, akik őshonosként az egykori telepi iskolából költöztek új, nagyon hamar megszeretett otthonukba, kellemes régi-új munkahelyükre.

Jegyzetek

1. 1972-73-as tanévben létezett egy tíz tanulóból álló román osztály. Szakadátból, Köhérből, Szovátáról.
2. *Magyar Értelmező Kéziszótár*. Akadémiai kiadó, Budapest, 1972. 604.
3. Balás Árpád (szerk.): *Maros megye útikönyv*. Pallas Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999. 5.

Madonna.- 50cm x 40cm, linómetszet, 2008

4. Sófalmi Illyés Lajos Általános Iskola Levéltára (továbbiakban lásd: SILÁIL): *Cartea Școlii 1956-1976.*
5. A pihenni és gyógykezelésre érkezett fürdővendégek szállítása az állomástól a fürdőtelepre két fehér színű kis busszal történt az ötvenes években. Hegyi Ferenc és Hegyi Mihály visszaemlékezései
6. SILÁIL: *Cartea Școlii 1956- 1976.*
7. SILÁIL: *Cartea Școlii: Situația Școlii 1957-58.* Nemes Sándor bejegyzése. Az iskola tantermére vonatkozó rovatban.
8. SILÁIL: *Cartea Școlii: Situația Școlii 1957-58.* Nemes Sándor bejegyzése. Az iskola tantermére vonatkozó rovatban.
9. SILÁIL: *Cartea Școlii: Situația Școlii 1957-58.* Nemes Sándor bejegyzése. Az iskola tantermére vonatkozó rovatban.
10. SILÁIL: *Cartea Școlii: Situația Școlii 1957-58.* Nemes Sándor bejegyzése. Az iskola tantermére vonatkozó rovatban.
11. SILÁIL: I. számú iratcsomó, 1961-62.
12. Fekete Árpád 2006. június 15-én az iskola névadó ünnepén elhangzott beszédéből.
13. SILÁIL: I. számú iratcsomó 1963-64.
14. Nemes Aranka és Parajdi Katalin visszaemlékezései.
15. Fekete Árpád – Józsa András – Szőke András – Zepeczánér Jenő: *Szováta 1587-1989.* Székelyudvarhely, 1998. 217.

ZEPECZANER JENŐ

Fürdőhirdetések a Sóvidéken

Kulcsszavak: Korond-fürdő; Szováta-fürdő; fürdőhirdetések

A XIX. században, - párhuzamosan a polgárosodással, - gyorsan terjedt a fürdőzés divatja. A fürdőhelyeknek, amelyek célja végső fokon a tisztaság használatára, a profit termelése volt, küzdeni kellett a „vendégekért” a látogatókért. A XVIII. században megjelenő – nyílt vagy rejtett, - fürdőreklámok a fürdők igénybevételére biztatták a tehetősebbeket, az igazi reklámok a XIX. század második felében terjedtek el. Az igazán gazdagok, akiket „megfertőzött” a fürdőzés és utazás divatja Ausztria és Németország híres, nagy fürdőin költek el.

A Székelyföldön a korán kialakult (helyi viszonylatban) nagyobb fürdők Borszék, Előpatak (Felsőfőhérvári vármegye) és Tusnádi adminisztrátorai ismerik fel legkorábban az újsághirdetések szükségességét és hasznát. A fürdő reklámok a betegeknek a legértékesebbet, az egészségük visszanyerését ígérték. Ígérték még szórakozást és cigányzenét, jó vendéglőt, bálakat és kirándulást. A viszonylag gyakori újsághirdetések mellett a fürdőkalauzok, plakátok és képeslapok kiadása állt a reklámozás szolgálatában. Borszék és Előpatak német és francia, Előpatak román nyelvű fürdőismertetőt is kiadott.

A Sóvidéken Korond-fürdő vált legkorábban, a régióban ismert és kedvelt fürdőhelyé. Gróf Toldalagi Ferenc *„a korondi borvízen levő szállások és feredőház az ahhoz tartozó külsőkkel, falukoni kocsmárlási- és vásárvám joggal, a Szováta helységben levő kocsmárolhatási jog, az ottani külsőkkel együtt”* haszonbérbe adását hirdeti meg 1861. március 13-án a kolozsvári *Korunkban*. A fürdőidényre történő szállásfoglalást hirdeti a *Korunk* 1867-ben. 1873. május 20-án Jakabházi Zsigmond, mint birtokos értesíti a potenciális vendégeket a tulajdonos váltásáról, a szezon kezdetéről, a szolgáltatások áráiról, majd figyelmes szolgáltatást ígér: *„E hazai fürdőre mell- és tüdőbeteg honfitársaimat, valamint hölgyeinket szívesen hívom meg, s gyöngéd és előzékeny fogadtatásról előre biztosítom.”* A *Magyar Polgár* 1875. június 8-i számában ugyancsak Jakabházi Zsigmond hirdett. 1893-ban már Gáspár Gyula hirdeti a fürdőt. Hirdetését a tekintélyes Hankó Vilmos balneológiai szakíró ajánlásával támasztja alá, teszi hangsúlyosabbá.

A szováta alsótelepi fürdőt alapító tulajdonosa Veress József hirdeti 1882-ben a marosvásárhelyi hetilapban. Az egyre népszerűbb fürdőn a kiadó lakásokat is érdekes volt hirdetni, különösen ha az egy *„sweitzsi stílusban”* épült három szobás villa volt, amely a szezonban jól jövedelmezett. Veress József halála után folyó per idejére törvénytörvények által kinevezett zörgöndnokok intézkednek a fürdő működéséről.

A fürdőt népszerűsítő hirdetések általában hosszúak, bőbeszédűek voltak. Grafiki-

kialakulásuknál csak a nyomdászok mesterségbeli ügyessége, igényes munkája képviselte a vonzerőt, ami általában a díszes keretben ki is merült. A század végén a szecesszió hozott változást, mikor egyre igényesebb lettek az alkalmazott grafikák.

Madonna. - 50cm x 40cm, linómetszet, 2008

MOLNOS FERENC

Egy Petelei levél 1904-ből (Forrásközlés)

Kulcsszavak: *Petelei István; Szováta-fürdő; Szabolcska Mihály*

Petelei István író immár egy évtizede rendelkezett azzal a telekkel Szováton (amelyen ma Bocskay Vince szobrászművész háza áll) és a rajta lévő házzal, ahová pihenni, felüdülni szívesen jött egyedül vagy családjával, olykor barátaival is, amikor az akkortájt igencsak népszerű költőnek, Szabolcska Mihálynak egy párnapos nyaralásra felajánlja. Egy rövid levél tanúskodik erről, amely számunkra többféle információt hordoz. Ennek okán érdekesnek és közlésre érdemesnek találtam a Szabolcskához intézett, 1904. június 3-án kelt levelét.

„Kedves poétám,

örvendek hogy a fészkembe költözik a nyárra. Ez egy rongyos sárház. Egy bolond mágnás asszony – a ki megakarta (így!) boszulni magát a németen s bankót csinált a német nyakára a miért bezárták 7 esztendőre kiszabadulása után utálva a világot építette – s utána én lakom. Bérbe soha nem adtam de örvendek most, hogy maga – mert én megyek a rosz gyomromat kurálni – költözik belé! A sogorom (Törzényi [?] János itt lakik Szováton) adta ki magának. Rendelkezésére ad 2 elég nagy szobát. Hagyok benne egy nagy íróasztalt (a Kriza püspöke volt) s öblös karosszéket elötte. Aztán van a kertben pár száz fenyőfám a mit én ültettem. Már árnyékvetők s a madarak honorálják a sűrűségét. A baj az, hogy a tő szomszédomban építenek (egy ostoba csendőr kaszárnját) a mivel zajongani fognak, de a kert fenekén csendesség van dongozugással madárfütttyel háborítva. – A fészkem pavillonos felső telep vagy 1000 lépéssel tovább fekszik. De maga kedves poeta, mit kurál? Reményilem a testén mit se. Az asszonyom nem tudja vajjon maga itthon akar-e főzteni? Akkor van itt konyhám, és az asszony szeretné tudni : mit hagyjon itt konyhaszert? Porcellán üvegfélét szívesen hagy szintén az asszony a kredencben. (Ez utóbbi szót halbfettel nyomatnám, mert a kredenc az én asztalos remekem.)

Különben a sogorom itt mindenben a maga kezére fog járni.

Én pontban Aug 14-én térek vissza Szováta-ra (a hugaimat hozom ide) s addig adhatom oda ezt a fészket.

Kedves Szabolcska, én nem tudom mit felejték ki e levélből, (bizonyosan kifelejték valamit) de a miben szolgálatára lehetek ; ugyan írja meg most, hogy kinn hagyhas-sam. A viszonyok itt alatt elég jók A koszt olcsobb mint fenn és jobb. Hustol a borsig minden kapható aki itthon akar főzni. Csak só nincs, ha csak nem hoz az ember.

Mi itt ülünk még vagy 10 napig: addig kérem ha irni valója van ide írja meg.

Kérem köszöntse a mi nevünkben a feleségét, a Mártáját már szeretem a maga verséből.

Szives szeretettel

Szováta 1904 Jun 3

Petelei István”

Milyen számunkra is érdekes információkat hordoz egy Petelei levél 1904-ből? Íme néhány:

1. Szabolcska Mihály, a korszak népszerű papköltője 1904 nyarán Szováta, a Petelei-házban nyaralhatott („*Kedves poétám, örvendek hogy a fészkembe költözik a nyárra.*”).

Lehetséges, hogy ekkor írta a következő sorokat:

*“Szováta hej, van három sós-tó,
És mindenikben víz elég.
A tóban úszkál sok bájos nőcske,
S a férfi szíve majd elég.
Gömbölyű vállak, formás lábak
Keltének forró, édes vágyat. . .
Hát még, amit elrejt a tó,
A bűvös-bájos Medve-tó!”*

(Szabolcska Mihály: Medve-tó románca)

Szabolcska Mihály nevét az irodalomban Adyval való afférja, valamint a róla írt Karinthy paródiái révén ismerheti a mai olvasó. Lám, mit olvashatunk róla a *Magyar irodalom arcképcsarnokában*: Szabolcska Mihály (1862-1930). „*Szabolcska Mihály különös tragédiája, hogy a maga nagyon szűk látókörén, szellemi igénytelenségén, művészi jelentéktelenségén belül jó költő volt: egy-egy bonyodalommentes hangulat finom és nem is eredetiség nélküli kifejezője, néhány meghitt hangú, bensőséges dalát szinte dúdolgatja magában az olvasó... de ezt a kedvesen verselgető falusi papot rajta kívül álló erők egyenrangúként akarták szembeállítani az óriással: Adyval. Nagyító tükröt tettek a törpe elé, amitől azt képzelte, hogy ő is óriás.*” „*Szabolcska világánál szűkebb költői látóhatár bizonyára nincs is az egész magyar irodalomban.*”

Petelei nyilván ennél sokkal többre tartotta Szabolcska költői teljesítményét, ezért is hívta meg tisztelettel a „*fészkébe*”.

2. Kriza János unitárius püspöknek, a *Vadrózsák* című népköltészeti gyűjtemény szerzőjének íróasztala ekkor Petelei itteni házában bútorzatát alkotta. Mellette is írhatta szovátaival vonatkozású novelláit. „*Az ősz nálunk Szováta bélemarkolt az erdőbe, s a tölgyfák lombja foltként megveresedett, mintha vért eresztett volna rajta.*” A szegedi Lazi Könyvkiadónál 2009-ben megjelent *Búcsújárás* című kötetében a

következő szovátai vonatkozású novellákat találtam: *Őszi éjszaka*, *Búcsújárás*, *Az ördög*, *A Lengyel Zsuzsi sorsa*.

3. A háza mögötti kertben, amely az egykori keskenyvágású vasútig (a mai Petőfi Sándor lakónegyedben, a Kisállomás és a Kőlabak vonaláig) terjedt, több száz fenyőfa volt, amelyeket maga Petelei ültetett. Ha a fűrész engedi, ma évszázados fenyves lehetne ott.

4. A tőzsomszédságban csendőrlaktanyát építettek. Hol is volt az a laktanya? A szomszédos telken, amelyen ma a közjegyző háza és a Mezei ház áll (akkor még egy telket alkottak). A 92 éves Gáll Ferenc az említett két épület helyén egy két-szárnyas, boltíves kapubejárattal elválasztott épületre emlékszik, amelyet a homlokzatán díszként elhelyezett szobrocskák miatt „bubás háznak” neveztek a szovátaiak. Az első világháború befejeztéig volt itt a csendőrség székhelye, a húszas évektől a csendőrség átköltözött egy másik épületbe, amit a II. világháború utáni évtizedekben pékségként használtak a szovátaiak.

5. Köztudott, hogy maga faragta a háza elé felállított székykapu mintáit. Falmunkáló kedvét és tehetségét e levél is bizonyítja, hiszen azzal büszkélkedik, hogy ő készítette a szovátai házában használatban lévő kredencét: „*a kredenc az én asztalos remekem*”.

6. Petelei sógora, Törpényi János, a marosvásárhelyi Kereskedelmi- és Iparkamara titkára Szovátán lakott („*sogorom (Törzényi [?] János itt lakik Szovátán)*”).

A századelőn a Rákóczy, Bercsényi, István és Hunyadi szállodák mellett a legszébb villák sorában a Sándor János, Zeyk, Kőszeghi, Tauszig, Szentiványi, Illyés, Jancsó, Solymossy, Csongvay, Agyagásy, Gáspár, Pogány, Jákó, Gagy, Óriás, Györffy és Gyarmathy villák mellett a Törpényi villa is ott állt.

7. Sóvidéken az ételízésítéshez nélkülözhetetlen sóhoz a kereskedelemben éppen nem lehetett hozzájutni („*Csak só nincs, ha csak nem hoz az ember.*”). Hihetetlennek tűnik, de nem az, a nyolcvanas években mi is megéltünk ilyen időszakokat.

8. Nem kerülheti el a figyelmünket, hogy Petelei számos helyesírási hibát vét egy rövid levélben. A sógora nevét is hibásan írja.

RÁDULY JÁNOS

Adatok Szováta történeti múltjához

Kulcsszavak: Szováta; helytörténet; monográfia

A Fekete Árpád - Józsa András - Szőke András - Zepezsaner Jenő által írt *Szováta 1578-1989* című monográfia részletekbe menően tárgyalta a furdóváros történelmi múltját.¹ Magunk itt néhány „adalékkal” járulunk hozzá a megrajzolt kép további árnyálásához. 2005-ben jelent meg a Szabó T. Attila Erdélyi Történeti Helynévgyűjtése 7/A és 7/B jelzetű, két kötetes munka, amelynek anyagát „közzéteszi Hajdú Mihály és Sófalvi Krisztina” (a továbbiakban Hajdú-Sófalvi).² A Maros-Torda megye helynévanyagát tartalmazó magisztrális könyv - nyilván -külön címszó alatt közli Szováta régi helyneveit. Innen szemelgettünk néhány érdekesnek látszó adatot.

1. A már emlegetett *Szováta 1578-1989* című munkában ez olvasható: „*Szováta első telepesei ezek a sóőr családok lehettek. Első említésük 1578. szeptember 13-án történik, amikor Báthori Kristóf erdélyi vajda kiváltságlevelet ad a szovátaai sóbánya őreinek.*”³ Szabó T. Attila gyűjtése 1609-től kezdve közöl szovátaai adatokat, az élen a település elnevezésének anyagát találjuk. Íme: 1609: *Zowatha, Zowata*. 1614 (két külön okiratban): *Zouata, Zovata*. 1623: *Szováta*. 1637: *Szovata*.⁴ Látható, hogy az elnevezés - az írásbeliség szintjén - ekkor még változatos formákban fordult elő, a nagyobb mérvű egységesülés a 17. század második felére tehető.

2. Józsa András fontos dokumentumot közölt *Szováta határának kijelölése 1587-ben* címmel. Ezt írja: „*A székelyek 1562-es felkeléséig a szovátaai sóhegyet és a sóhegy körüli havasokat a marosszéki székelyek közös tulajdonuknak tekintették (...) a szovátaai birtok határa soha azelőtt (1587) kijelölve nem volt.*”⁵ Nos, ennek a határkijelölési aktusnak az emléke „játszik vissza” a következő két megfogalmazásban (a közlésben ékezetpótlással éltünk az „értelmezhető” szavaknál: szele = széle, mívelnek = mívelnék stb. 1623: *Valentinus Salat (!) pedes pixidarius de Kibed vallja: Tudom, hogy az Bojerek patakaigh volt az marosszeki havas(na)k az szele, az migh Zovatat oda nem czinalak. Valentinus Orb(an) de Kibed 7(1?) vallja: (...)* *Az utan is penigh, hogy Zovatat oda czinalak, az Boyerok patakaigh foglalák el Zovatahoz.* Valentinus Orbán még többet is mondott: utalt a székhavasa Marosszék és Udvarhelyszék közötti felosztására, íme: *Tudom azt is, hogy mikoron Iffiu Janos kiraly el fogvá az Zovathai Sorol az Marosszekieket, hogy ne mívelnék az bániát, kit Udvarhelyhez, kit penigh az Sofalvi Sohoz foglalának az Marosszekj falukban. Azután ozton, hogy valami modon megh elegjedének, hogy egyik az másik hataran szabadon iart.*⁶

Mivel magyarázható, hogy épp két kibédi öreg székely (is) tanúskodik a peres dologban? Választ a *Szováta 1578-1989* című monográfiában találunk. A település őslakóiról ez olvasható: „A névegyezések gyakorisága szerint a legtöbb szováta család a Kisküküllő szomszédos falvaiból költözött be. Sorrendben őket követik a Felső Nyárádmunte települései, majd a Sóvidék udvarhelyszéki falvai következnek.7 A kimutatásban Kibéd, mint Szováta családgyarapító helysége, a második helyen szerepel (Sóvárad után).

3. A helynevek a szováta gazdasági élet lassú fellendüléséről is tanúskodnak. Íme néhány fűrészüzemre, illetőleg malomra meg ványolóra vonatkozó adalék: 1643: az *Sebesd foly(!) vizinel Szovatafalván (...)* Az *mostan épittel Fűrész malommal*. 1663: *felső határ: Sebesd vize mellé malom háttya nevű helyre, a hova fűröszt kezdettek Czinálni*. 1679: *A Malmon külyel*. XVIII. század közepe: *Az Falun fellyüll vagjon egy Fűrész Malom helyly*. 1753: *Sebes vizén lévő Fűrész-lisztelő es duruczko Málmárol való vasat, vagy egyéb eszközött (!) lopva, ki és mikor vitt el (...)* tudunk egy *Fűrész és lisztelő Malmát a Sebes nevű vizen közel egymáshoz*. 1786: *Vagyon a Sebes nevezetű Vizen epülve egy Deszkát vágo Füresz Malom... (és) egy Lisztelő Malom*.

4. Művelődéstörténeti, kultúrtörténeti jelentősége van a következő adatoknak: 1679: *A Templomon kül (sz)*. 1753: *A Templom Erdeje*. 1759: *a Templom alatt (k)*. 1786: *Vicinussa (...)* más felöll az *Rom. Chat. Ecclesia Erdeje, az Eccl(esi)a Erdeje mellett Vagyon (...)* *Lisztelő Malom*. 1791: *A templom alatt valo Rét (k)*.⁸

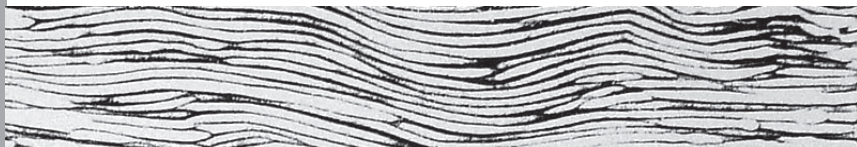
Kis közleményünk összeállításakor 1791-ig tallóztunk a helynévanyagban. A székhavas 1792-es legelőiről jó tájékoztatást nyújt a *Szováta 1578-1989* című monográfia.⁹

Jegyzetek

1. Fekete Árpád - Józsa András - Szőke András - Zepezsaner Jenő: *Szováta 1578 - 1989*. Haáz Rezső Kulturális Egyesület. Múzeumi Füzetek. 15. Székelyudvarhely, 1998. (Az alcímben szereplő hibás evszámot javítottuk).
2. Szabó T. Attila Erdelyi Történeti Helynevegyűjtése 7/A es 7/B. Maros-Torda megye. Szabó T. Attila kéziratos gyűjtéséből közzéteszi Hajdú Mihály es Sófalvi Krisztina. Magyar Nyelvtudományi Társaság. Budapest, 2005. A Bevezetést Hajdú Mihály 2006. január 12-én írta.
3. *Szováta*. i.m. 27.
4. Hajdú-Sófalvi. 720.
5. Józsa András: *Szováta határának kijelölése 1587-ben. Hazanéző*, VIII. évf. 1997. 2. szám. 13.
6. Hajdú-Sófalvi, 720.
7. *Szováta*, 42.
8. Hajdú-Sófalvi, 720-724.
9. *Szováta*, 65.

Compatibilitas. - 150cm x 40cm x 40 cm, fã, 2010

JÓZSA ILDIKÓ

Sóváradi népi szokások és hagyományok

Kulcsszavak: *Sóvárad; hagyományörzés; népi szokások*

Sóváradon ősszel a következő hagyományok, szokások élnek: Szüreti bál, kukoricahántás, disznóvágás. Télen: karácsonyi, szilveszteri, farsangi szokások, fonó, tollfosztó.

Hagyományos szüreti bál

A sóváradi szüreti bál megszervezésére szeptember közepén kerül sor. Legfontosabb szereplői a csószók. Sóváradon csószlegény vagy csószleány csak az lehet, aki konfirmált. A legények közül egy a csószkirály, vagyis aki a legtöbbször volt csósz. A legény azt a leányt hívja párnak, akinek éppen udvarol vagy udvarolni szeretne.

A csószkirály abban különbözik a többi csósztól, hogy fehér szalagot visel és színes árvalányhajat, a többiek fehér árvalányhajat és piros szalagot. A csószkirálylány abban különbözik a többitől, hogy ő is fehér szalagot hord, míg a többiek nem hordanak szalagot.

A csószlegények feladata, hogy beszerezzék a szőlőt, lovat keressenek, amivel lovagolni fognak. A lányok feladata a pártavarrás, az árvalányhaj és a szalag beszerzése, valamint a ló díszítése, vagyis a ló nyakába való koszorú elkészítése. A bála való készülődés már egy hónappal a bál előtt megkezdődik, hiszen ez idő alatt meg kell tanulni a táncot. Minden este próbára járnak, ahol közösen megtanulják a táncot, valamint azokat a népdalokat, amelyeket a felvonuláskor énekelni szoktak.

A bál előtti napon a lányok és a legények közösen felkötözik a szőlőt az álványra, elkészítik a koszorúkat, amelyeket kisorsolnak. A szőlő kötözése közben mókázhatnak, kacarászhatnak, énekelnek. Szombaton délkor mennek képet készíteni, még egyszer eljárák a táncot, majd következhet a lovas felvonulás, amely a bála való meghívást jelképezi. A csószók öltözete a székelyruha, a lányoknak párta a fiúknak kalap, amelyben árvalányhaj van. A felvonulás befejezése után a csószók közösen mennek a templomba az esti istentiszteletre. A templomozás után elmennek egy erre az alkalomra bérelt házhoz, ahol vacsoráznak és közösen mulatnak.

A bál már kilenc órától zajlik, a csószök jelenléte nélkül, de ez idő alatt tilos a

szőlő lopása. Éjfélkor megérkeznek a csőszök eljárák a csősztáncot, amit dísz-táncnak neveznek. A csőszök a: *Megérett, megérett a fekete szőlő* című népdalra vonulnak be. A tánc után eléneklük a Himnuszt és folytatódik a bál, de az első tánc a csőszöké.¹ „A csőszök táncá után mindenki táncolhat, majd megkezdődik a szőlőlopás. Mindenki szakíthat magának az álványra akasztott szőlőfürtökből, de úgy, hogy a csőszök ne vegyék észre. A csőszök feladata, hogy elfogják a tolvajt és a megfelelő pénzbírságot kifizetessék. [...] A szőlőlopás a bál legmozgalmasabb pillanata. A csőszök ügyességén múlik, hogy minél több tolvajt elfogjanak. Sóváradon a szőlőlopás előtt kihirdetik a szőlőlopás hét parancsolatát, amely a lopás rendjére, illemére figyelmezteti a bál résztvevőit.”²

Kukoricahántás:

A hántásra a kukorica leszedése és hazaszállítása után került sor. A mezőn a csöveket borítólevelekkel együtt törték és otthon hántották, fosztották le. Ez a munka általában kalákában történt. A gazdasszonyok a kukoricaszedés- vagy a következő nap estéjére meghívták a szomszédokat, komákat, rokonokat, ismerősöket. Nyolctíz tagú hántókaláka négy-öt szekér kukoricát is meghántott egy este. Színhelye jóidőben a csűr, rossz időben a nyárikonyha, konyha. A hántók körbeülték a kukoricarakást, először minden csőnek letörték a csutkáját, ha az a szedéskor rajta maradt. Vigyáztak arra, hogy egy-két erős levél a csövön maradjon. Ezek segítségével a gazda összekötötte kettőssével, négyessével a csöveket. A hiúba (a padlásra) hordták, a kakasüllőre rakták száradni.

„Ahol legény vagy leány volt a háznál ott táncos hántót tartottak. A házileány vagy legény ekkor csak leányokat és legényeket hívott, zenészciányt is fogadtak, akinek a bére egy estére egy véka csöves kukorica volt. A munka után kezdődött a tánc. A hántókat mindenütt tejes vagy főtt szemes kukoricával, gyümölcscsel, esetleg pálinkával kínálták. [...] Századunk elején a mesemondás, népdaléneklés egyik legfontosabb alkalmá. Később ezeket igazi történetek váltották fel. A munka mellett végig folyt a játék is. Üszkös csövel egymást bekenték, kukoricalevéllal megtöltötték a lányok szoknyáját. Ha a leány piros csövet talált úgy tartották hamarosan férjhez megy, ha pedig gyérszemű csövet, azt mondták, hogy annyi gyereke fog születni ahány szem van a csövön. Ha férfi talált gyérszemű csövet, azt mondták annyi foga marad, mint ahány szem van a csövön. A hántók napjainkban sem szüntek meg teljesen; a kukoricát néha-néha napjainkban is közösen hántják.”³

A kukoricahántás eseményeihez hozzátartozott a pletykálás, elosztották a falu baját, megbeszélték ki megy férjhez vagy ki nősül meg, vagy éppen kinek ki udvarol. Itt aztán mindenki megoszthatta, elmondhatta a véleményét. A kukoricahántás nemcsak a pletykálásnak adott jó lehetőséget, hanem az éneklésnek, mesélésnek, viccelődésnek, táncolásnak. A hántóban az idős emberek nagyon sokat meséltek a háborúban töltött éveikről. Az éneklés elmaradhatatlan volt, minden

este énekelték, a már jól ismert és kedvelt népdalokat. Mikor olyan volt a hangulat sokszor még táncra is perdültek, persze ez idő alatt nem dolgoztak.

A fiatalok mókáztak, megtömték egymás blúzát kukorica hajjal, és lett aztán abból jó nevetés.

Ha valaki piros csövet talált azt jelentette, hogy abban az évben férjhez megy vagy megnősül. A legények üszkös kukoricával bekenték a lányokat. Ha hiányos szemű kukoricát találtak: „*anyósodnak annyi foga legyen*” – kiáltották.⁴

Hagyományos disznóvágás:

András naptól (november 30.) kezdődtek a disznótorok. „*A karácsonyt megelőző adventi időszak, évszázadokra visszamenően a disznóvágások korszaka is. Ilyenkor „áldozzák fel” az egész évben gondosan takarmányozott sertést, hogy aztán legyen füstölt oldalas a karácsonyi töltött káposztába, kerülhessen kolbász, véres, májas hurka, kocsonya és mindenféle finomság a szilveszteri asztalra. Egy kis zamatos sonka marad húsvétra, sőt a nyári erdő – mező járásra finom füstölt szalonna. A disznóvágás nagyon fontos esemény és erre a rokonságot is meg kell hívni.*”⁵

Ezen a napon mindenki korán kel. A háziasszony a nagy esemény előkészületi munkálataival foglalatoskodik. A gazda pedig egy jó pohár erős gyümölcspálinkával „melegíti” a disznófogókat valamint a mészárosot is. A rövid „eligazítást” követően eldöntik, hogy a mészárossegédi tisztséget ki tölti be. A férfiakból álló csapat megbeszélést tart, hogy ki honnan merről fogja, teperi le a disznót. A mészáros a disznó lábára hurkolja kötelet a férfiak szorosán fognak, miközben a mészáros biztos kézzel szúr. A sikeres szúrást újabb pohár pálinkával ünneplik. Ezt követi a perzselés, amit gázpalackos lángszórával végez a mészáros.⁶

Ezalatt a rokonságból összegyűlt asszonyok vizet melgítenek, káposztát dinsztelnek, megpucolják a vacsorához szükséges zöldségeket, foghagymát, hagymát hántanak. De jut idő egy kávéra is, ami mellett megbeszélik, ki hogyan fűszerezi a kolbászt, a véres, májas húrkat. Ezalatt már a tálakban rendre beérkező nyersanyag sokasága jelzi, hogy az udvaron dolgozó férfiak is jól haladnak a munkával. A disznót úgy „trancsírozza” a mészáros, ahogy a háziasszony diktálja. A mészáros a szőrétől megtisztított, megmosott disznót a hátán megkezdve előbb a vastag szalonnaréteget fejt le, majd az úgynevezett torokpecsenyének való nyakaskarajt teszi egy tálba, hogy az asszonyok hozzáfoghassanak a reggeli elkészítéséhez. Rendre következnek a nagyobb izomkötegek a csontról, míg végül eljut a belső szervekig, belekig. Minden szerv külön tálakba kerül. Miután ezzel is elkészült, hozzálát a szép egyforma táblákra szabdalt szalonna sózásához. Néhány napig itt tartják a húst és a szalonnát majd felteszik a füstre. Ezután a férfiak összetakarítják a „*mészárlás*” nyomait. A konyhában már ezalatt főtt a torokpecsenye a rántott káposzta.⁷

Ezalatt az idősebb asszonyok általában a belek húrolását végzik, és ha nem elég akkor pótolják. „*Külön műveletet és nagy hozzáértést kíván a bél tisztítása. Ez rend-*

szerint az asszonyok munkája. *Ha nincs kellőképpen kitisztítva, és szaga van, elrontható vele a disznóvágás.*” A jól megérdemelt reggeli után következik véres, májas hurka készítése. Mindenki az előre megbeszélte feladatát végzi: ki a májas, véres hurkát készíti, ki pedig a húsokat rendezi zacskóba, ami a fagyasztóba kerül, ki pedig a kolbásznak való húst darálja. Miután ez megvan következik a fűszerezés, amit a háziasszony végez. Rendre elkészül a csavart hús, a töltött csülök, a kolbász, a véres, a májas hurka, a disznófőcsajt. Eközben megfő a káposztaléves is, ami a disznótoros vacsora elmaradhatatlan fogása, ami után sült vérest, májast és kolbászt fogyasztanak a kalákázók.

Karácsonyi szokások:

A sóvidéki magyarság életében és így Sóváradon is fontos szerepet játszanak az ünnepek, amelyeket másként él meg mint az egyszerű hétköznapokat. Az ünnep színéssé teszi az életet, alkalmat nyújt a családi együttlétre, a rokoni, baráti kapcsolatok ápolására, az összetartozás erősítésére. Ünnepi szokásaikban ragaszkodnak az ősi hagyományokhoz, amelyeket a közösség minden tagja magára nézve kötelezőnek tart. *„A karácsony Jézus születésének ünnepe olyan szent idő, amely egész sor egyházi eredetű vagy évekzöld jellegű népszokás fűződik. A szokások gazdagságát tekintve a karácsonyi ünnepkörrel az esztendő egyetlen más ünnepköre sem vetekedhetett. A karácsonyi idő két karácson köze után, vízkereszttel zárul január 6-án. Az ünnep előtti hét neve: karácsony nagyhete, az előtte való napé karácsony szombatja, estéje pedig szenteste. [...] Az egyházi év ünnepei közül a legkiemelkedőbb a béke, a szeretet ünnepe a karácsony, amelyre minden családban már hetekkel azelőtt elkezdődik a készülődés. Karácsonyra ölik meg a disznót, karácsonyra sütik meg a legtöbb kalácsot, és ilyenkor főzik a töltött káposztát, ami az ünnepek végéig kitart. Advent utolsó hetében különösen sok a tennivaló, mert a sütés, főzés mellett a házat is kitakarítják, felsúrolják. Szenteste minden családban fenyőfát díszítenek, gyertyát gyújtanak. [...] Ilyenkor nem dolgozik senki, csak a legszükségesebb házi és házkörüli munkákat végzik el. Karácsony mindhárom napján délelőtt templomba mennek, délután pedig a rokonokat, barátokat látogatják meg. [...] Karácsonykor az ünnepi ebéd általában töltött kápszta, sült hús és kalács. Babot lencsét ilyenkor nem szabad főzni, mert aki karácsonykor paszulyt eszik, az új évben kevélyek eszik. Az ünnep első és másodnapján történik – pálinka bor és kalács mellett – az Istvánok, Jánosok köszöntése, amelyen csak a meghívott vendégek rokonok, barátok vesznek részt.”*⁸

Karácsony másodnapján napjainkban is bált rendeznek, de a színdarabok elmaradnak. Karácsonyhoz is különböző jóslások hiedelmek kapcsolódnak. Az ünnepek alatt az égboltról, az időjárásról is megjósolható a következő év termése:

*Ha csillagos az ég boltozatja
Tele lesz búzával a kamra.
De ha felhő borítja az eget,
Éhezni fogsz eleget*

Jegyzetek:

1. Adatközlő: Józsa István, 50 éves.
2. Barabás László: *Forog az esztendő kereke*. 1998. 111.
3. Uo.
4. Adatközlő: Megyes Lidia, 82 éves.
5. *Erdélyi Konyha*. 2009.
6. Adatközlő: Tóth Márton, 57 éves.
7. *Erdélyi Konyha*. 2009.
8. Barabás László: *Forog az esztendő kereke*. 1998. 111.

Buglya - 200cm x 150cm x 50cm, széna, 2009

KOVÁCS MÓZES

Hogyan találtam rá, ki voltam ezelőtt 67 évvel
(Visszaemlékezés)

Az 1980-as években a szovátai Agráripari Tanácsnál dolgoztam, mint főmérnök. Egyik alkalommal a kibédi mezőgazdasági Termelőszövetkezetnél jártam és beszélgetve a TSZ elnökével, Ferenc Leventével, megkérdi tőlem hogy én hol születtem. Mondtam neki, hogy Felsősfalván, de miért kérdi. Azt válaszolja, hogy múltkor a házuk padlásán kutatott valami után, és talált egy marosvásárhelyi 1943-ban megjelent újságot, melyben egy Kovács Mózes parajdi gyerekről írnak. Kíváncsi lett nem én vagyok-e az a személy? Mondtam neki, lehetek akár én is, mert édesapám a parajdi sóbányánál dolgozott, talán innen gondolhatták, hogy parajdi vagyok. Adja nekem az újságot, ha neki már nincs szüksége rá, mondtam.

Elhozta az újságot, és csodálkozva néztem, hogy rólam ír a Marostorda megyei lap, a *Székelly Szó* 1943. május 7. számában. Nekem erről tudomásom nem volt. Azt tudtam, hogy néhányunkat, első éveseket behívtak az igazgatói irodába, színészek elbeszélgettek velünk, a színműhöz szükség volt gyerekszereplőkre is, és a Kultúrpalotába kellett járni próbákra. Ebben az időszakban szerepelt vendéjátékával a kolozsvári Nemzeti Színház Marosvásárhelyen. Előadásra került Kovács Aladár *Téli Zsoltár* című műve, amely Apáczai Csere János életét, az erdélyi életet, sorsot mutatta be a 17. századból.

Én ekkor a 14. életévemben jártam, és nem foghattam fel ennek a színdarabnak a jelentőségét. Próbára jártunk többen, de beszélő szerepem csak nekem volt, nem is kevés. A színdarab bemutatása nagy esemény volt Marosvásárhely életében, hiszen báró Kemény János fogadta a város előkelőségeit, többek között Mikó főispánt, Májay polgármestert és másokat. A Kultúrpalota terme zsúfolásig megtelt a résztvevőkkel, és még az előtérben is sokan álltak. A színdarab a színház igazgatója Mihályfi Béla és Tompa Sándor (Pufi) rendezésében került előadásra. Nekem a harmadik felvonásban volt szerepem. Amikor a színpad függőnye felgördült, csak egyedül voltam a színpadon babákkal játszodoztam, és egy monológot is mondtam, majd következtek a színészek. A nézőtérrel azzal a sok emberrel szembe néztem, de érdekes módon izgalom, lámpaláz nem fogott el. Nagyon nyugodtan mondtam a szöveget. Akkor nem tudtam, hogy olyan híres színészekkel játszom, mint Görbe János, aki Apáczait alakította, vagy Ölvedy Zsóka, aki Apáczai holland származású feliségét vitte színre, vagy Kenessey Ferenc, aki Baricius professzort, míg Kolár Mária Lórántffy Zsuzsánna fejedelemasszony szerepét játszotta. A színdarabot többször előadtuk, nekem nagy élményt jelentett a nagy emberek közötti jelenlétem. A színpad mögötti öltözőfülkék előtt tartózkodtam, várva a fellépésre és a színészek gyakran elküldtek cigarettát vásárolni, a visszajáró aprópénzt nekem

adták, aminek én nagyon örvendtem. A szerepléseimért 18 pengő fizetést kaptam. Az osztályban Nagy Ernő tanár úr megkérdezte, hogy Mózsi fiam, miért csak ennyit kaptál? Válaszolni nem tudtam, mire ő azt mondta, hogy azért fiam, mert te még nem vagy színész.

Ekkor még nem tudtam, hogy a színház igazgatója meg a rendező is nagyra értékeltelte szereplésemet, sőt a sajtóban mint „őstehetséget” mutattak be. Az osztálytársaim tudtak arról, hogy szerepeltem, és elmondtam a szüleimnek is, és számomra annyi volt. Ha én akkor az újság birtokába jutok, bizonyára büszkélkedtem volna színészi teljesítményemmel. alább közlök egy részletet a Székely Szó 1943-as május 7-ei számából: *„Sallai Kornélia, Rajny elli, Kormos Márta, Kolár Mária kisebb szerepekben jeleskedtek. Talán csak Kolár Mária fejedelemasszonya nem domborította ki elég meggyőzően Lórántffy Zsuzsanna jótékony, gondoskodó lelkületét. az előadás keretében új őstehetséget is avatott is a színház. A gyerekszereplők között meg kell dicsérni a kis Kovács Mózes, a helyi református kollégium első osztályú tanulóját, talpraesett játéka elfogulatlansága szinte sejteti benne a leendő művészt. Kisdiákok is szerepelnek a harmadik felvonásban. a kollégium igazgatósága engedélyezte a vendégszereplést, hiszen azok a nevek amiket a nebulók szerep szerint mondanak, mind kedves és ismert nevek. Vásárhelyen az egyikről gyerekről, Bolyairól nevezték el a kollégiumot. Különösen kitűnt közülük Kovács Mózes, akinek komoly beszélő szerepe volt. Mózes első kollégista, egy parajdi bányamunkásnak a fia, tehetségkutató versenyen került be a kollégiumba. Mikor délután elpróbálták vele a jelenetet, azt mondta: ne tessék olyan sokat magyarázni, értem én a színészetet. Parajdon sokat szerepeltem a műkedvelőkkel. Mihályfi igazgató elragadtatással beszélt e gyerekekről, és megígérte, hogy figyelni fogja. Nincs kizárva, hogy az érettségi után színiakadémiára kerül, hátha nagy színész lesz belőle.”*

Hát így tudtam meg negyven év elmúltával, hogy ki voltam én 1943-ban. Még Mihályfi igazgató is azt mondta, figyelni fogja életutamat. Ha ezt az újságot akkor megkapom, az értékelés a tudomásomra jut, lehet, hogy más pályát választottam volna. Ez az értékelés kedves emlék számomra, hogy 14 éves koromban ilyen elismerően nyilatkozott rólam a sajtó, és a színi gárda. Ha nem bukkanok az újságra, nem tudom meg soha, hogy milyen őstehetségként emlegettek engem. Egy későbbi időpontban ugyancsak a kolozsvári Nemzeti Színházban játszottam a *Viharlámpás* című darabban. Hogy akkor írtak e értékelőt rólam, nem tudom, mint ahogyan ezt sem tudtam volna meg Ferenc Levente nélkül.

MÁRTON BÉLA

*Emlékszilánkok a Fürdőtelepi Kaszinóról*Kulcsszavak: *Szovátai Kaszinó; Fürdőtelep; kulturális rendezvények*

1980 szeptemberében két tapasztalt tisztviselőtől, Bereczki F. Antaltól (született 1908), és Siklódi Andrástól (született 1909),¹ lejegyeztem az 1900 utáni villák, panziók, intézmények elnevezéseit, valamint a hozzájuk fűzött értelmezéseket. Bereczki F. Antal akkor még teljesen egészséges, szellemileg friss volt.² Tőle származik az alábbi vallomás: „A régi Kaszinót 1935-ben építtette a Fürdő Részvénytársaság. Évtizedek múlva azt le kellett bontani, mert a nagyterem padlója nagyon lesüllyedt.” Ezen kívül még sok adatot le tudtam jegyezni a Sport utcában lakó Fülöp Gábortól,³ aki a gyerekkorát is Szovátán töltötte. Amint elmondta, szüleinek két üzlete volt. Az egyiket 1937 egyik éjszakáján a vasgárdisták kirabolták, s belőle az árucikkeket elvitték. A szülei teheneket is tartottak, és ő gyerekként hordta fel a tejet a fürdőtelepre, néhány villába (1940-1944 között). Ezekben az években sok mindent megjegyzett a villák és egyéb létesítmények között haladva.

A Kaszinó szép formájú, fából szerkesztett (de belül vakolt) megnyerő épület volt. A nyugati útról lehetett bemenni a nagyterembe. Ebbe akár 150 személy is befért egyidőben. A főbejárat után következett a garderober (ruhatár). Bal kéz felől voltak a két személyes, négy személyes szeparék. Szemben volt a színházterem, nagy, drága függönyökkel. Fürdőszézonban Bukarestből, Marosvásárhelyről jöttek színész együttesek a vendégek szórakoztatására. Főként katona együttesek léptek fel. Másik adatközlőm, id. Csortán Imre (született 1930)⁴, úgy emlékszik, hogy a páholszékek a nagyteremmel párhuzamosan álltak, és körülbelül 3 méter széles volt a páholy. Ide a színházteremből egy lépcsőfokon lehetett feljutni. A nagyterem magas, levegős volt. A színpad mögött öltöző állt, a színészek-szereplők rendelkezésére. Az emeleten 4-5 szoba lehetett, ebben lakott, vagy pihent a személyzet.

Fülöp Gábor arra is emlékszik, hogy a főbejáratához négy lépcsőfok (terméskőből faragva) vezetett fel, a lépcsők szélén két nagy, díszes virágváza állt, ezek is terméskőből. Mellette az előteret puszpángbokrok, és tűfenyők (luc) díszítették. Abban már nem biztos, hogy rulett itt is volt, vagy csak a Tivoliban.⁵ Ezt a játékot nagy körasztalon játszották, az asztalt székek fogták közre. A játékosok rendszerint hantán voltak, az ő hátuknál ültek a drukkerek. Pénzben játszottak, szerencsejáték volt. 1944 előtt többször megtörtént, hogy a játékos nagy összegeket veszített el. Volt, aki kölcsönt vett fel, s azt mind elveszítette. Fülöp Gábortól tudjuk, hogy a Kaszinó hátulsó részében húsfeldolgozó működött, ennek Béres Lajos volt a megbízott szakembere. Az épület leghátulsó részében, kőpincében télen töltötték fel a jégvermet. „Én is hordtam a jeget” – vallja Fülöp Gábor. „A jégdarabok közél

szalmaréteget tettünk, így a jég megmaradt akár száz-kétszáz napig is. A jég kellett a húsok, tejtermékek, fagyaltok tárolására”.⁶ A Fürdőtelep életéhez az is hozzáartozik, hogy 1943-ban német tiszték és katonák, sebesültek foglalták le, mondta el Fülöp Gábor. Főként sebesült katonákat hoztak ide. Minden héten látta a begipszelt kezű-lábú katonákat. Az 1944-es visszavonulásig a németek uralták a Fürdőtelepet. Fényképek bizonyítják, hogy 1936-tól 1944-ig Fűvószenekar szórakoztatta a közönséget. Egyik a Medve-tó sarkánál játszott, a másik a Kisgomba teraszán, a két zenekar játékát összehangolták hozták.⁷

A Kaszinó életének második szakasza

A csapadék és talajvíz eróziós hatására az épület alatti kőso egyre olvadt. Az alapzat egy része már érintkezett a talajjal, a súlytól az alap és a padló feltűnően megrepedt. A berendezkedő szocialista rendszernek szüksége volt az épületre, ezért javításokat végeztek rajta. A termeket kulturális célokra akarták használni, semmilyen szerencsejátéknak nem adtak többé helyet. A szovétai műkedvelő színjátszóknak módjuk volt nyílt szocialista elvű színdarabok bemutatására. A *Tolvaj* nevű darabban Fülöp Gábor játszotta a főszerepet. Moralizáló tartalmú színdarab volt. Játékkal, és szóval azt fogalmazták meg, milyen módon kell küzdeni a burzsoázia ellen. A szereplők mind szovétaiak voltak. Dézsi Károly asztalosmester játszotta a gyárost, Szabó Mihály tanító a közösségszervezőt, aki a szocialista rendszer érdekében agitált. Később Szigligeti Ede alkotását, a *Csikóst* is bemutatták, Bálint András kereskedő és Fülöp Gábor közreműködésével. Dézsi Károly, Bitay Károly iskolaigazgató, Bitay Piroksa tanítónő, Szabó Ernő tanító is szerepet vállalt.

Az 1950-es években jó érzékkel szervezte a kulturális életet Káli Dénes szovétai református lelkész. Ekkoriban színpadi szerepet vállalt Lokodi Károly tisztviselő, Csegzi Márton erdész, Szabó Tilda. Ezekben az években a Fürdőtelepnek állandó zenekara is volt. A Kaszinóban is ők játszottak. Marosvásárhelyről is gyakran jöttek együttesek. A helyi szakszervezet, a Fürdővállalat is gyakran szervezett mulatságokat. A Kaszinóban sakkversenyeket is tartottak. Ezekre jöttek versenyzők Bukarestből, Brassóból, Szebenből, Marosvásárhelyről. Arról is vannak feljegyzések, hogy 1945-után a Kaszinóban gazdag könyvtárát hoztak létre. A *Szovéta 1578-1989* monográfiában fontos, és pontos adatok találhatóak erre nézve. Íme: „A régi Kaszinóban 20.000 kötetes könyvtár volt berendezve, a 200 férőhelyes, páholyokkal is berendezett előadóteremben filmvetítéseket tartottak. A telepi kulturális tevékenység vezetője a kulturigazgató volt, akinek két könyvtáros, egy klubfelelős, egy zenész, és a rádiósítási központ volt alárendelve. Minden fenntartó működtetett 1960-ig egy könyvtárát is. Ilyen volt a helyi Fürdővállalat, az Egészségügyi Minisztérium, a Belügyminisztérium, az RMP, Május 1, az Államvasutak (CFR), az Élelmezési Központ (TAPL), a Kaszinó és Szakszervezetek Központi Bizottságának Könyvtára. Miután 1959-ben lebontották a Kaszinó épületét, mert veszélyesen meg-

csúszott a Medve-tó felé, a Művelődési és Szórakoztatási Központot áthelyezték a Bírák Villájába. A könyvtárakat április 6-ig összevonva egy 24.000 kötetes könyvtárba sűrítették, könyvtárosok: Fekete Árpád és Ilieş Gheorghe voltak. Nyári szezonban színházi előadásokat is tartottak, 1960-ban ide látogatott a tordai, erdőszentgyörgyi, marosvásárhelyi Bernáth Andor cukorgyár, a jobbágytelki, a lövétei Kultúrcsoport, a marosvásárhelyi Népi Együttes.

A Kaszinónak egyre kevesebb emléke él. Már ötven év telt el a lebontása óta. A benne zajló szórakoztató, ismeretterjesztő tevékenység a Fürdőtelep életének szerves része, ezért meg kell őriznünk a vele kapcsolatos fontos eseményeket!

Jegyzetek

1. Siklódi András (született 1909) a második világháború után a fürdőtelepen az Egészségügyi Minisztérium alkalmazottja volt.
2. Bereczki Fülöp Antal (született 1908) már az első világháború előtt Marosvásárhelyen tanult, később ott érettségizett. A két világháború között mészárosként látta el válogatott hússal Mária királyné konyháját. 1948-ig, az államosításig jómódban élt családjával. A szocializmus éveiben a vágtereken dolgozó erdőkitermelőknek hátizsákokban hordta ki a könyvtári könyveket. Egészen jól ismerte a Fürdő történetét.
3. Fülöp Gábor (született 1931. II. 9.), Sport utca 2. szám, ma is él. Ő szolgáltatta a legtöbb adatot a tanulmány megírásához. Egyik legrégebbi szovátai családból származik. Közeli rokonságban van a Simonffy kántortanító családdal is. Az édesapja jól tudott németül, ezért a német katonatisztek tolmácsként alkalmazták 1943-tól. Magukkal vitték a visszavonuláskor is. A háború végén sikerült hazaszöknie, nem került fogságba. A nővére, Ibolya is jól beszélt németül. Gábor a háború után végig a Fürdővállalat alkalmazottja volt. Így részletesen ismeri a korszerűsítéseket, a személyi változásokat is.
4. Csörtán Imre asztalosmester 1930-ban született, most is él (Fő út 14. szám). Beszélgetésünk idején nagyon vigyázott az ismeretei pontos közlésére.
5. Fülöp Gábor szóbeli közlése.
6. Fülöp Gábor szóbeli közlése.
7. Fülöp Gábor szóbeli közlése.
8. Fekete Árpád – Józsa András – Szőke András – Zepezsáner Jenő: *Szovátia 1587-1989*. Székelyudvarhely, 1998. 273-276.

HORVÁTH ISTVÁN

A Parajdi-medence földtana II.¹

Kulcsszavak: *Sóvidék; Parajd; sótelep*

A területet, felfokozott fejlődése miatt, a lösz és jég fejlődésével lehet összehasonlítani leginkább. A felszíni és felszín közeli térszín karsztosodása változó intenzitással tovább folyik. A Kádas-gödre sódolináinak beszakadásával ötös osztatú sógödör alakult ki csodálatos sóformációkkal, mikroformákkal. A töbröket éles sógerincek választják el egymástól. Több sóoszlop homorú oldalán a sóoldatokból másodlagosan kicsapódó, laza szerkezetű, karfiolszerű, fürtös-bogyós halmazok (ez az ún. karfiolsó), apró borsószerű mikroformák figyelhetők meg. Ezeket a lerakódásokat megtaláljuk a régi bányakamrák oldalfalain is, esetleg plafon-részein, a sós levegő nedvességének kicsapódása miatt.

Az oldásos töbrök lankás oldalúak, fejlődésük előrehaladtával, összenövésével maradványfelszínnek jönnek létre, melyek gyakoriak az összetett töbrök belsejében. A Sóhátat fedő üledékösszlet felszínén kisebb-nagyobb dolinák figyelhetők meg. Esetenként, a kaszálón édesvízű dolinató is előfordul.

Földtani érdekességként meg kell említenünk azt a pár köbméternyi barnaszén (!), amelyet a József-bányából termeltek ki a kősóval együtt. Ez a szénmennyiség, mint óriási zárvány jelentkezett a sötömzs anyagában (Zsombori Károly visszaemlékezései és közetmintája szerint). Ez bizonyos fokig hasonló a Sóvár-i (Szlovákia) kősóbányában talált széncsíkhhoz, ahol ennek következtében még sújtólégrobbanás is történt (1725. február 18-án).

Az uralkodó són és agyagon kívül (innen ered a Szikonyország elnevezés) a Sóvidék és a Parajdi-medence jelentős tájképi szépséggel és több geológiai ritkasággal rendelkezik. A Sósoros és a Sóhát egy részét 60 hektárnyi területen, a korondi Csigadomb-ot (Csigahegyvet) 1,5 hektárnyi területen geológiai természetvédelmi területté nyilvánították (a 2000/5-ös számú törvényben).

A Sóhát (másnéven a Nagyholló) dél-nyugati részén található a "Sósoros", tulajdonképpen a Korond-patak (Nagyvíz-patak) áttöréses szurdokvölgye, ahol a patak átvágta (a késői negyedidőszakban) a Sóhát és a Gyilkos-oldal (a Gyurkos) közti egykor összefüggő sógerincet és leválasztott egy kisebb dombot (a Kisholló). Ennek a sorosnak az időbeni kialakulását elég nehéz megállapítani. Orbán

Balázs szerint: *“a változékony patak ez előtt egy századdal elhagyta Nagy-Haram alatti medrét s odább keletre kanyarodva a Sóhegy alatt ásott magának szép alagutat.”* Sófalvi András véleménye szerint téves lehet az Orbán Balázs-féle időhatározás, ugyanis az 1769 körül készült katonai térképen a Korond-vizét már a mai folyásához hasonlóan ábrázolták. A térképhez tartozó leírás nem közöl semmiféle adatot, mely arra utalna, hogy ez az esemény a közelmúltban történt volna. A többi forrásanyag sem utal erre az eseményre (Fichtel, Fridvalszki, Benkő József), tehát feltételezhető hogy a sósoros kialakulása a korábbi történelmi időkben ment végbe (a korai középkorban?).

Bányai János (1941) geológus szerint a Korond-patak (másnéven a Nagyvíz-pataka) eredetileg az Alsósófalva felől, a régi bányatelep felé vezető út mentén, folyt le és ömlött a Kis-Küküllőbe. Később a sósziklák víznyelő tölcseireinek (töbrök, dolinák, oldási barlangok) sorozatos beszakadásával egy mélyebben fekvő szurdokvölgy keletkezett, amely eltérítette a Korond vizét, és egyben a két Sófalva közötti rétet egykor borító tavat is lecsapolta. Más vélemények szerint a már előzőleg létező, mesterséges felszíni bányáuregek láncolatát mosta össze a mélyülő patak.

A parajdi sószorost Vintilă Mihăilescu és Székely András epigenetikusan tartja. Úgy kell elképzelni a keletkezést, hogy a patak a Sóháta felszínén folyt, s abba mélyítette völgyét epigenetikusan. Valószínűbb azonban, hogy a Sóháta kiemelkedése előtt a Korond-patak széles völgytappal megszakítás nélkül folyt a Kis-Küküllőbe az új-pleisztocén végéig, amikor a Sóháta elkezdett kiemelkedni.

Tövissi József elmélete szerint: a Sóhát, emelkedésével fokozatosan elzárta a Korond-patak folyását. Mögötte egy terebélyes duzzasztott tó képződött, s ezt aztán az antecedens módon bevágódó Kis-Küküllő baloldali mellékága lecsapolta a Kövesvápa – Sóháta közötti nyergén át. A tómedencét a Korond-pataka és a mellékágak hordaléka hamarosan feltöltötte, s végül elérte a Sóháta szintjét. Ugyanakkor a Korond-pataka alsó folyásának völgytorzója lassan hátravágódva a könnyen oldódó sóban szurdokot dolgozott ki magának, s ezen át a feltöltött tómedence 500 m-es lapályán bolyongó felsőkorondi patakokat visszahódította. Ez után a még mindig emelkedőben lévő sótest mozgásütemével lépést tartva fokozatosan bevágódott a sóba és azt egy szűk szorossal átvágta, létrehozva a Korond-patak alsó folyásának mai antecedens szakaszát.

A Sósoros karsztos lepusztulási formái esőbarázdás kősósziklákból állnak, melyek esős időben szürkék, míg szép időben hófehéren csillognak. Látványosak a sókarr-mezők és a csupasz sósziklák erodált maradványai, a sófalak, éles szélű sótarajok, és a kisebb kősószakadékok melyek a sószorost díszítik. A sósziklák aljában sok tömény sóforrás, sószivárgás található, melyek közül a nagyobb vízhozamúak lekúsznak a Korond-patakgig és a vizükből kicsapódó vékony sóréteg száraz időben, hófehér sóivatagokat eredményez. Hasonlóan bizarr sóalakzatok,

sókarrok, karfiolformák figyelhetők meg a szószakadéokban (népiesen sógödörben), az egykori Erzsébet-tároló nyomvonalán keletkezett beszakadásban.

Egy másik földtani nevezetesség, a Csigadomb (helyi nevén: Rakodó hegy) nevű hely a Parajdi-medence déli csücskében található, közvetlenül a Korond felé vezető országút mellett. A színes, kedvező fényben csillogó aragonit-sziklát, az alóla feltörő, mésztufatartalmú sós forrás rakta le. Korond község területén, három aragonit lelőhely ismeretes, melyek tanulmányozása még az 1884 - 1885-ös évekre nyúlik vissza. A párizsi világkiállításra (1889) korondi aragonitból készült dísz tárgyak jutottak el. A karbonátos típusú forrásüledékekről ekkor jelenik meg Koch Antal dolgozata, az Erdély ásványainak kritikai átnézete címmel, Kolozsvárott. Tulajdonképpen a forráskövek értékesítési lehetőségeire Koch Antal hívta fel először a figyelmet. Erre a munkára alapozva, és egy korondi diákjának a kőzetmintáit látva, Knöp Vencel 1908 nyarán tanulmányutat szervez Korondra, ahol megállapítja, hogy a helybeliek mésztufát és karbonátokat használnak mészégetéshez, primitív kemencékben.

1910-ben Knöp Vencel, a zalatnai kőipari iskola tanára, kutatási és kitermelési engedélyt kért, a korondi karbonátokra. Knöp 1911-ben két bányát nyitott az országút mellett és az első aragonittömböket a zalatnai művész és mesteriskola termelte ki, később, 1916-ban felépült a korondi feldolgozóműhely. 1911 és 1931 között bérbe vette a községi bányát is, ahol többnyire sötét színű aragonit-tellérek termeltek ki. Később Gáspár Gyula nyitotta meg csigadombi aragonitbányáját, így az egykori forráskúpok, színes aragonit-tellérek és mésztufapadok természetes képe örökké eltűnt. Az aragonit kitermelésének és feldolgozásának a virágkora 1931 és 1939 közé tehető, aztán a második világháború alatt teljesen szünetel. A háború után a kitermelés fokozatosan ismét beindul, úgyszintén a kőzettípus kutatása is. Koch Sándor említi először a korondi aragonit elnevezést, ami végérvényesen beépült a köztudatba. 1957-ben az aragonitüzemben 18-an dolgoztak, az aragonitkőből írókészeteket, virágvázákat, gyümölcstálakat, kupákat, éjjeli lámpákat, talapatokat, órakereteket, könyvtámaszokat, cigaretta- és toalettkészleteket, hamu-, cukor- és fényképtartókat csiszoltak. Külön említést érdemelnek a székelyudvarhelyi és a szovátai római katolikus templomok oltári szentségházai, valamint a szovátai fürdőtelep katolikus kápolnájának az oltára. 1930-tól a korondi katolikus templomban is megcsodálható a két, egyenként egy méter magas és 60 cm széles aragonit szenteltvíztartó, Knöp Vencel és neje, Váné Adél ajándéka. De készült Jugoszláviába Tito-nak díszlámpa, Bulgáriába Dimitrovnak gyümölcöstál és Bukarestbe Gheorghe Gheorghiu Dej-nek írókészet (István Lajos, 1993).

Vendl Miklós (1929) és Vendl Móricz (1942) tagadták az aragonit jelenlétét, Metta Nicolae (1927) pedig kalcitról beszélt, egy vegyi elemzés nyomán.

Gliszcznski Sándor és Stoicovici Emil (1937) tanulmányozták a kőzet fluoreszcenciáját és foszforeszcenciáját, és szerintük a kőzet szálás szerkezetű, aragonitszerű kalcitból áll, és a foszforeszcenciája a ritka elemeknek tulajdonítható. Koch Sándor mineralógus (1940-ben) egy részletes ásványtani tanulmányt készített a kőzetről, amely vegyi elemzéseket is tartalmazott.

A többszínű aragonit eredetét a különböző szennyeződésekkel magyarázta. A sárga színt például a vízben oldott kénhidrogéntől kapta a forráskalcit. Koch Sándor világos, fehér, szürkés színű, néhány centimétertől fél méter vastagságig terjedő forráspadokat, apró gömb alakú, héjas borsóköveket és gázfújta, lyukacsos-tufás szerkezetű darázkövet írt le.

Az aragonit főbb kőzetszerkezetei az alábbiak: egyszerű sávós szerkezet, hullámsávós, sugaras szerkezet (az aragonitkristályok sugarasan települnek, az eltérő kristályosodási irányok megzavarják a párhuzamos összhatást), sugaras-gömbös szerkezet, gömbös-gumós szerkezet, szivacsos-likacsos szerkezet, vese típusú szerkezet, és vakuoláris-üreges kőzetszerkezet. Ásványtanilag elmondható, hogy a korondi forrásüledékek váltakozó rétegekben tartalmaznak kalcitot, aragonitot és amorf karbonátokat.

A szikla repedéseiben időnként sivítást-sustorgást lehet hallani, ez a vízből felszabaduló széndioxid gázok hangja. A karbonátos forrásüledékek lényegében a kalcium-karbonát tartalmú sóforrások kéregképző tulajdonságának az eredményei, az aragonit fehér, sárga, szederjes, kékeszöld, hagymazöld, szürke, vörhenyes és fekete színekben mutatkozik. A vasas, erősen koncentrált sósoldat magával hozta a szénsavas mészanyagot is, kioldva ezt a márgákból, és a felszínre jutva rétegesen lerakta. Az aragonit és kalcitrétegek párhuzamos tellérek formájában jelentkeznek az andezites anyakőzetben, lerakódásukat nagymértékben elősegítette a neogén vulkanizmus utóhatásaként jelentkező szénsavas forrásvíz meszes összetétele és a már előzőleg kialakult repedéshálózat. Képződésük lényegében egy alacsony hőmérsékleten történt hidrotermális lerakódáshoz vezethető vissza, amely kis mélységben, csökkentett nyomás-környezetben mehetett végbe. A régi leírások érdekes, neveket adtak az aragonit lelőhelyeknek: Csigadomb, Menyköves-domb, Falu dombja, Sóórház dombja, Kőlugas, Nagy Selyk, Bugyogó, Rakodó-hegy, Laposlik. A Laposlik a legészakibb korondi forráskúp, amelyből a Bugyogó nevű forráscsoport fakadt. A forráskalcit legkeletibb előfordulása a Cseredomb déli oldala, ahol három sóforrás buzog fel. A vizükből lerakódó mésztufa vékony lepelként kérgezi be az andezit sziklákat.

Jegyzetek

1. A tanulmány megjelent a szerző *A Székely sóbányászat rövid története* című könyvében, 2004-ben.

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD

bírság helyett

akár le is írhatnám
levélben – megható:
a nem szeretett nőkért
te lettél az adó,

a bírság meg az áfa,
minden, mi másnak jár,
és nem tudhatom, hölgyem,
mindezért mit ajánl,

mert hogy megérdemelnék
valami nagyszerűt,
holtbiztos. Bár a lelkét,
ha teste elkerült.

átlesve kertlyukon

mintha csak helyretenné
a szél a leceket
lefekteti a földre
lyukon néz kék eget

keskenyedik az ösvény
a kapu nyikorog
az udvar világra tátott
feneketlen torok

mint libán zsíros tollú
lecsúszik a cserép
a bejövő szétrepedt
mohos kövekre lép

verébhad lett most úrrá
lármás szemtelen nép
kerítésre és csűrre
jut belőlük elég

vályúban zöld a víz is
üres az itató
kietlenség honában
életünk az adó

AMBRUS LAJOS

Az örökség
(Novella)

Elek Pali alaposan felkészült a hosszú útra. A deszkakuffert, amely szolgált már vele a próbacsendőrségben is, szépen sötétzöldre újra lefestette, biztos zárt tetetett rá, azt fontosnak tartotta az egész család, de a nevét, mint berukkoláskor, fehér olajfestékkel Púpos Domokossal utólag azért nem íratta rá, mert a gazdag, szabad világba készült, nem bakának. Szépen bepakolt gondosan, ahogyan egy obsitos-hoz illik, egy rend vadonatúj gúnyát is tett a kofferba, egy pár olyan lábbelivel, amely nem járt még emberlábba soha. A keményszárú csizmáját, amely a piacon lefelé a lábán nagygazdáson, irigylésre méltóan recsegett-ropogott, nem pakolta fel, az öccsére hagyta, hogy ha az alkalom úgy hozza, teljesen ne hiányozzék ő se a táncteremből. Különben minden úgy ment, mint máshol, csak az édesanyja nem könnyezhette őt meg, örök álmát aludta már az új temetőben a Kalonda alatt. A lányokat elrendezték, mind férjhez adták, úgy kiállítva, hogy azoknak több követelése nem is lehet. Az apjára és az öccsére feleségestől egy rossz szava se lehetett neki se, pénzzé tettek azok, ami körülöttük elkerülhető érték volt, nem dobták őt rongyosan, egy lej nélkül a világ torkába, hogy boldoguljon, ha tud. Kapott annyit, mint illik, az örökség – ahogy van – maradjon az öcsre, csak viseljék gondját az öregnek, s ha eljön az ideje, tisztességesen temettessék el őt is és állítassanak sírkövet a szülőknek.

Gúnyos, vékony szél vihogott Sárosvápa fölött, bár zeneszó verte fel azon hajnalon a falut.

Az öreg Elek szótlánul kinyitotta a nagykaput. Nem Isten számába való! Meg is érkezett két büszke csikóval a fogatos. Nem vállán egy katona kufferral megy gyalog a legközelebbi vasútállomásra a reggeli vonathoz az ő nagyobbik fia sem, hanem banda kísérettel, mint a lakodalmások. Egy korsó pálinkát tett fel a szekérré a kísérőknek, szárazon búcsúzkodni se lehet.

- Nem ilyen lakodalmat akartam én Palinak...- mormolta, mintha a széllel perelne.

Hanem Isten egyik drága ajándéka a remény.

- Hadd, fűjék! - nézett hosszan ez elvonulók után. – A nóta nélkül mihez kezdhetne ilyenkor az ember? – villant meg a fejében, s tenyere sarkával kitörülte szeméből a könnyet, aztán ment a szekér után a nagy figyelmeztető jelként az útközepén feszülő keresztfaig. Ott várták be egymást a szekerek.

Azon az őszőn, betakarodás után a Székely Sóvidékről is többen nekivágtak a nagy víznek, a szívükben a vagyonszerzés reményével. A keresztfától megfordult,

de a kaput, hogy járjon szerencsével az elmenő, csak a kisebbik fia csukta be, miután hazajött azzal, hogy szerencsésen mind felszálltak a vonatra.

- Isten segedelmével! – mondta rekedten, mintha a torkát valami erősen szorítaná.

- Azt üzeni, várjuk, mert hazajön - adta át kötelességtudóan az üzenetet az otthoniaknak a fiatalember, aki az állomásra elkísérte, de a fogatossal ő is visszajött.

Nincs akkora vagyon az egész kerek világon, amelyért felült volna a vonatra a többiek mellé. Pedig az a mozdony erősen nagy munkában volt. Szuszogott, pöfögött, füttyentett is két rövidebb után egy hosszút, mintha büszkén fogadkozna: ő elhordja innen az örökölt nincstelenséget és a nyomort.

Indulhattak zeneszóval, de Elek Pali se várták bandaszóval Amerikában. Megbánta százszor, hogy a pénz ördögére hallgatott, álmában erdőlni a Gyergyóra visszajárt, amely ha akkor neki nagynak tűnt is, de volt annak két határa, az egyik, ahol kezdődött, a másik, ahol végződött, nem úgy, mint annak, amelyikbe fejszével, bottal és fűrészszel ott Amerikában őket erdőt irtani beleállították. Két esztendő után derült ki, hogy őket ott egy akkora folyó őrizte, amelyen nem lőhették volna át isten parittyájával sem. De akkor már késő volt, Tövisről kellett volna a jegyet hazafelé megváltani a székely gyorsra

- Ha az iduló vonat felett azzal jelent volna meg az a jó tündér, amelyik még anyám leány korában a Firtoson lakott, hogy na, te jó táncú Elek Pali, nézd meg jól a kedves hegyeidet, mert lehet, hogy utoljára látod, egyet csak jót énekelünk volna, mert szégyenszemre leléptem volna én arról a szerelvényről – mondogatta a nagy harcsafűrész túlsó végébe kapaszkodó társának, aki a világ másik feléről jött boldogulni, de úgy meg tudta fenni a fűrészszel, hogy haladt az a fában, mint meleg kés a vajban.

Már a lágérben szövetkeztek. Azért jöttek, hogy pénzt keressenek. Hajtották egymást, mert hazakészültek. Aki nagyon iparkodik, azt fárasztja a sok beszéd. Úgy társalogtak ők, hogy pihenőnek hasították a fát

- Tolmácsol a fejsze, a bot! – vallották, és figyelték a supogást..

Akik így értekeznek, hónapok teltével is csak annyit tudnak egymásról biztosan, hogy a bankban letéve mennyi pénzük van. A jó társ - akivel, már ha gyilkoson üzte magát, haladt - vajon Elek Pali tekintetéből leolvasta-e, hogy nem az a baja az őket fogva tartó, jóllakott, lusta óriáskígyóval, hogy szinte süket-néma, mint ez az erdőirtó világ, hanem az, hogy nincsen abban egy csepp se az otthoni Küküllőkből, amelyeket azért fakasztott a tündéraszony, hogy ahol eljárnak, az emberek bánatát jelentsék. Vajon kinek a szájában lesz édes majd az ezen az irtáson termett búzából sült kenyér?

Elek Pali, aki nem levelezett, hanem a szeme, ha lekoppant, otthon járt, nem akarta megkóstolni.

- Iszom én még jó vizet! – fogadkozott, ha felforraltta még a levegőt is a fölöttük ájuldozó Nap.

Látta ilyenkor maga előtt a világgá menő óriás gyúrta hegyük lábánál a kékesen csillogó, híres borvízforrást.

- Meg csendül az, mert olyan, mint a szikra! – emlékezett az anyja szavaira később is, pedig - tán kárpótlás fejében - elküldte neki ajándékát a szülőföld.

Az új világ számára Jula asszony férje halva született. Kihalt hamar Amerikában a szép fiatal felesége mellől, még árvát is hagyott.

- Testvér, nekem is van! – adta tudtára a társa -, csak messze. - Nem jöhet – mondta, s annyi változott, hogy a gyermekes apa szemében megnőtt a családossá lett Elek Pali tekintélye. Gyakrabban szólt hozzá, s így biztatta:

- A kölykes macska is jobban egerészik! – jelentette ki ilyenkor, olyan fényesen csillogó szemekkel, mintha a bölcsességet ő maga találta volna ki

Akinek nem volt soha, nem is tudhatja, milyen ronda is lehet a pénzzavar. Mert van olyan formája is annak, amely nem a pénztelenség. Ez öli meg még a tehetséget is. Ha van pénze, minek legyen teremő képzelete? Bocsánat, de annak az emlék már teher, amitől szabadulnia kell. Akkor is, ha nem készültek arról feljegyzések. Egyetlen Elekből se lett kormányzó, se koszorús költő. Paliról csak elkezdték, hogy valahol neki erősen jól megy. Ennyi elég volt.. Nemcsak ő, de őt is el kellett hogy felejtsek. Az öregot otthon a sógorasszonya forgatta évekig az ágyban, az öccse napszámából temettette el. Panasz nélkül. Igaz, akkor még jobb volt, ha az embernek nincsen külföldön rokona. Még a halottnak is. Hát az öreg Eleket, akinek a halál megváltás volt, se búcsúztatta el az esperes a tékozló fiától, aki a pénzét és a vagyonát – itt: a megbocsáthatatlan bűnt! - csak maga és a hallgatag társa tudja, hogy kivételesen nem kizsákmányolással, hanem nehéz erdei munkával szerezte. Hogy álmában haza-hazaszökött, ez adott neki erőt, mind zúghatott csupa örök keserűséget fülébe az enyészetre ítéltetett dzsungel.

Az ők kezükben volt ugyan a fejsze, a bot és a fűrész, csupa hangoskodó szerszám, de a nagy erdő jóslata Elek Palin beteljesült: mind számolhatta az elején a keresetét, hogy még mennyi hibázik, bizony meg kellett hallgatnia a maguk teremtette, hatalmas búzamezők énekét is, meg kellett kóstolnia az ott termelt búzából sült kenyeret. Ha keserűnek találja, ülhett volna hajóra ő is, miként a társa tette. De nem. A vagyona, bár ott az ilyen gyarapodik, a pénzt Amerikában, amióta van, a pénz csinálja, néha csak eszébe juttatta, hogy az öregek nyugóhelyét a Kalonda alji temetőben szépen faragott sírkő jelöli.

- Maguktól vonták meg az otthoniak – gondolta Elek Pali. - Megpihenhet rajta egy-egy vándormadár, hogy elfújja a nótáját – így az amerikás, amikor már nyíltan megvallhatta, már nem tart attól maga se, hogy egy szép napon hajóra száll. A család másik fele nem lett volna akadály, nem volt a felesége késztartó soha, van

annak külön vagyona, nem lesik azok a másét. - A Sándoréét! - Lett világos Elek Pali előtt, aki már biztosan nem jön vissza, hogy meghallgassa a kőkeresztre szálló madár énekét, mert szabadon elhatározta: - Utánam az öcsém örököl.

Sokat tette-vette magát Amerikában az a nagy folyó! De eltelt. Megérték, hogy szabad. Ettől lett Elek Pali nem valódi amerikai újra. Nem fiskálissal, ahogyan ott szokás, saját kezűleg írt levelet, hogy tudják meg otthon is, hogy miként határozott.

Hogy döntött, szinte elkurjantotta magát, mint otthon a táncterem közepén, mert azt hitte, hogy az öccse kétfelé álló fülekkel a háta mögött állt. Megfordult. Csalódottan vette tudomásul, nincsen ott senki.

- A fiúk volt! – mentegetőzött. – A jobbik – ismerte be.

S nem tévedett. Egyszer szóba került, hogy ő is talán próbál, de még előhozni se szabadott többé. Ezért van egyedül a nagyvilágban.

Nagyon szerette volna egyszer Sándorékat boldognak látni.

- Mondák, hogy a menyem nem a leányom – nem tudott az otthontól szabadulni.

- De a Sándor felesége az más. Az a jólelkű asszony a nagy Koszták közül való – ismerte be. Láta, nem hallomás után mondja, hogy szépen gondozta az az anyósát is. – A mi édesanyánkat! Az apánk se láthatott bút!

Nemcsak a kerítést nem fonják kolbászból, de a düledező házak oldalát se disznólábbal támasztják meg Amerikában se. A kóbor állat korgó gyomorral bővílheti a nyájas Holdat, nem sok öröme telik benne, és a nyugtalanság az emberen ott is kiüt.

- Te Pál – szólalt meg a felesége, látta, nem leli helyét az ember. - Ha neked volnék, mondta biztatóan -, én küldenék Sándorénak repülőjegyet. Ki érdemli meg, ha nem ők, hogy itt szétnézzenek.

Mintha erre el kezdett volna járni Elek Paliéknál Amerikában a falon az egyetlen európai, az öreg falióra. Ahhoz a jószághoz mindig nagy türelme volt, ha vele bajlódott a szülei házban érezte magát, olyanon hintázott annak idején nagy mórestesen otthon is az idő.

- Egy kicsit igyekezhethnél! – noszogatta, amint a jegy elment, de az, mintha ellenkezne, még csak nagyobbbat se lódult, mint akinek ideje van.

De nem siette el otthon a dolgot az öccse felesége, a Nagy Koszták közül való Elek Sándorné se. Rég volt már ő szemrevaló menyecske. De Sándort nem küldte akkor se csak úgy a mások nyakára. Olyan gondosan felpakolva érkezett meg, mintha mágnás volna. Még borotvaszappant is hozott magának kerek három hónapra.

- Annak a Margitnak – sopánkodtak -, elment otthon az esze.

S nemcsak Amerikában! Amióta elindult Elek Sándor, ahol kiderült, hogy hova tart, mindenhol értésére adták, minek a nagy cucc. Még a bátyja is, akinek az öröme nagy volt, mosolyogva megjegyezte:

- Attól, te Sándor, azt a dufla pár csizmát utánam hozhattad volna! Már régi? Nem számít! Ahogy mondod, elbírtá volna azt is a gép.

Egy nagy nekirugaszkodással jól elment az otthontól Elek Sándor. Volt is mit mesélniük egymásnak az első napokban. Csak az volt Sándornak a furcsa, hogy együtt vannak, de amint telt, rájött, van ott egy madár is. Rajta fogta. Úgy tesz az is, mintha tőle függne, hogy lesz-e reggel. Aztán egyszer, hogy még kellemesebb, otthoniasabb legyen az ébredés, jó hírrel köszönt be a bátyja:

- Pénzes, napszámos munka került - jelentette be - pont neked való!

Sándor a pont neki való napszámért, nem ült volna soha repülőre.

- Az otthon is minden napra kikerült! - mondta csalódottan.

Amerikában is jól távol s magasan kel fel a Nap. Elek Sándor a bátyja szeme látára nem taszíthatta vissza oda, ahonnan jön. Csak a bőröndjére nézhetett, abba rakott volt be szépen megmagyarázva mindent Margit - áldott legyen a két szorgos keze - amire neki szüksége lehet.

Jegye volt. Költőpénzt is adott:

- Ne várd, mint a koldus, senkitől, hogy megszánjon!

Megtanulta jól Elek Sándor, volt ideje rá, hogy nagy legény a nincs. De egy zavaros, nagy víz szorítását nem érezte soha. Nem is azért ült életében először repülőgépre. Napszámos! Volt ő az otthon vagy negyven esztendő. Került munka ilyen, vagy olyan mindig. Idáig ő nem dollárért jött. Ők senki vagyonára se vágnak. Csak azt ne venné el senki tőlük, ami nekik jár! Mert megdolgoztak érte...

Azon a reggelen sokáig nem hagyta magára az öccsét Elek Pali. Mindenről kérdezte, azt is, amit már elmondott az többször. Nem érezte, hogy bocsánatot kellene kérnie, csak azt látta, hogy annak - pedig az életét munkában töltötte el - a napszám felajánlására erősen megváltozott az arca, szigorúbb lett.

- Nem sokat változott - nézte az öccsét. - A fülei csak kiállnak a fejéből - állapította meg egy kicsit megnyugodva -, ő a valóságos Elek

Amerika azon a részén a tél hideg volt, a nyár meleg, mint otthon a hegyek között. Csak a szél járása volt más. Nem jegesebb. Csak szabadabb. Ebben megegyeztek.

Az örökséget - amiért odahívta - elő se hozták soha. Pedig nem hiába élte le az életét Amerikában Elek Pál!

De kiért?

- Szép vagyonról lehetett volna szó... - adta elő otthon az asszonynak Elek Sándor, aki azt se hallgatta el, hogy ott Amerikában is megfogadták volna napszámosnak...

- Napszámosnak! - ismételte meg csendben Elek Sándor a legfeledhetetlenebb amerikai élményét. - Annak, te Margit! - bizonygatta

- Ha azt mondanók, hogy rosszak voltak hozzánk, megverne az Isten - szólalt meg erre az asszony. - De az örökség legyen a Pali bátyánk gondja! - mondta a

Nagy Koszták közül való, s a bőröndből a sok tiszta holmit kezdte kirakni. Minden darabot sorra a kezébe vett. Nézegette. Egy darabig ismerős volt.

Abban az esztendőben Mátyás napján a verőfényben megrokkant, vastag hótakaró alatt várta a szép kikeletet, hogy megrázhassa magát, a vetés. Az időjósok korai ébredést ígértek. Elek Sándor otthon állt ki az ereszbe, onnan figyelte úgy délfelé, mint ront neki a világnak a várva-várt hó menésben, ki tudja merre, a sok kicsi patak. Gyermekkorában egyszer ilyenre készített csodamalmot, hogy öröljön egy életrevalónyi örömet.

AMBRUS LAJOS

Csodavárban

Virágos,
szép
álomban
az ég
könnytől
bokrosodik
a gyönyörű
viola.

Virágos,
mély
álomban
minket
csábít
csodavárva
szép ósanyánk
álma.

Hazanéző

Szállás szilon a szánunk alatt,
karácsonyfa-dísz felettünk a nap,
játék a tölgy, s a bundába bújt bokor,
a fagyott nyom életjel ilyenkor.

Nagy, tiszta falut lehetne
építeni Hazanéző mezejére,
fehér köpenyes toronnyal,
kacsalábon forgó palotákkal.

Csigabiga palota,
Jó annak, akinek háza van!

MOLNOS FERENC

Találkozás az igazival (Novella)

Nem szeretem a feltűnési viszketegségben szenvedőket. Hányingerem van, ha látom a nagy nyilvánosság langyos vizében lubickolót, aki hangoskodva pancsol, visongva fröcsköli maga köré a vizet. Különösen, ha egy Mikulásnak öltözött alak teszi ezt.

– Nem, és nem! Mikulás nem lehet ilyen!

Ki nem állhatom, ha nővé alakul, s nem hosszú fehér bajuszt és szakállat látok, a pirosra festett szája virít, s a szelíd tekintetű, jóságos apó helyett, tűzről pattant, huncut szemű menyecske néz rám a piros kapucni alól, mert bármilyen kedves és bájos is lehet, Mikulásnak mégsem való. Rosszul vagyok, ha egyszerre tucatszám jelennek meg a televízió képernyőjén, ahol bugyuta táncot lejtenek és valamely nagyáruházlánc karácsonyi árukínálatát reklámozzák.

– Nyilvánvaló hamisítás! – kiáltom, mert a gyermek is tudja, sőt, úgy tűnik, ma már csak ő tudja, hogy Mikulás csak egyetlen egy van, s több nem is lehet. Hiába öltöztet piros kabátba ezeket a reklámszakember vagy a bolti kereskedő, Mikulás nem ilyen. Ő puttonyával előttünk nem grasszál, nem énekel, és nem táncol, nem akar eladni mosóport és csodára képes felmosórongyot. Nem, ő sosem mutogatja magát, inkább alig neszezve oszon a téli hajnalokon – amikor szép álmokat látva, jóízűen alszik még a gyermek –, lábujjhegyen jár háztól házig, és úgy lopja be minden tisztára suvickolt, kitett cipőbe az ajándékait, hogy észre ne vegyék, meg se pillantsák őt.

Gyermekkoromban furdalt a kíváncsiság, milyen lehet. Képes levelezőlapokon láttam az alakját, ábrázatát. Sejtettem, hogy mindez csak képzelgés róla, rajzolójuk sem találkozott még vele. Ha látta is valaki, csak egy piros öltözetet láthatott megvillanni az ablaka alatt. Semmi többet, mert Mikulás igyekezett mindig rejtve maradni. Dehogysis állt modellt festőknek, dehogysis pózolt fényképezőgépek, s még kevésbé filmfelvevő kamerák előtt.

Akkoriban felénk hajnalban járt, s én korán akartam kelni, hogy megpillanthassam. „El fogom kapni a grabancát”, fogadkoztam. Még virradat előtt ébredtem valami neszezésre. Kaptam is fel a fejem a párnáról. „Na, most megvagy!”, gondoltam. Anyámat láttam a kályha előtt, hálóingben ült ott, a tűzgyújtással foglalatzkodott. A fellobbanó láng megvilágította az arcát.

– Miért nem alszol? – kérdezte.

– Mikulást akarom meglesni.

– Na, azt lekésted, mert én arra ébredtem, hogy kisurrant az ajtón.

Lehajolt a bakancsomért, a kezembe adta, hadd kotorjam ki belőle a Mikulás ajándékait: néhány diót, almát, szaloncukrot. Csalódott voltam, hogy elszalasztottam.

– Jövőben egész éjjel virrasztani fogok – mondtam anyámnak.

De hiába fogadkoztam, mert minden évben így történt, mindig kisurrant előlem az ajtón. Egy alkalommal utána is szaladtam, mert magam is láttam az ajtó libbenését, de akkor is meglépett előlem.

Azóta tudom, hogy aki mutogatja magát, semmiképpen nem lehet Mikulás, és nagy-nagy szerencse kell ahhoz, hogy egyszer találkozassunk.

Öreg jéjjel végre sikerült. Pedig én már sok-sok évtizede nem lesem, letettem róla, hogy elkapjam valaha is. Talán éppen ezért hozott össze vele a sors.

Május eleje volt. Szép napos idő mutatta, hogy valahonnan elindult már felénk a nyár, forró lehelete itt volt a tarkónkon. „Csalóka ez a meleg”, mondták, akik a jót sem tudják úgy fogadni, hogy közben valami rosszra ne gondoljanak. „Csalóka ez a meleg, vigyázni kell vele, még könnyen meg lehet fázni, ha az ember levetkőzik.” Kigombolt könnyű kabátban jöttem a munkahelyemről. Csak azért nem vettem le, mert utálok a kezemben hordozni. Főleg, ha az amúgy is tele van egyébvel. Koradélután volt, amikor a legjobban tűzött a nap. „Ha így nyomja egy hétig, lehet fürdeni”, gondoltam, pedig én már egy ideje nem szoktam a szabadban való fürdözést elsietni. Amint elhaladtam a pompásan kizöldült élő sövény mellett, szemem sarkából M. Z. kapuja előtt egy kuporgó alakot pillantottam meg. „Szükségét végzi itt valaki?”, futott át az agyamon még mielőtt arra fordítottam volna a fejem, s az elmarasztaló ítélet is nyomban megszületett bennem. Nem szívesen nézek oda ilyenkor, nem akarok azzal a látvánnyal gazdagodni. Inkább derűs szeretnék lenni, örülni a napfénynek, a melegnek, arra gondolni, hogy otthon bizonyosan finom ebéddel vár a feleségem, s amint belépek, a kutyám elébem fog futni azzal az őszinte lelkesedéssel, amellyel csak tiszta, ártatlan lelkek tudnak örülni az érkezőnek. Csak azért fordultam mégis arra, hogy megcímezhessem az ítéletem, hogy tudjam, kinek a nevére szól. Egy ősz öregembert láttam egészen furcsa pózban. Nem, nem a szükségét végezte. Begombolt kék kaftánszerű nagykabátja oldalt a földet seperve, előre hajtott fején felkunkorodó karimájú kalap takarta az arcot, alóla hosszúra eresztett hajtincsek zuhogtak vállaira, fehér szakállá arasznál hosszabban a mellére futott le. Mellette egy újság a földön, másik oldalon kézitáska, térdein valami papírlapok. Ha a világ más részén találkozom vele, azt mondom, hogy egy rabbi. A jeruzsálemi siratófal előtt természetes környezetében lenne, arra gondolnék, hogy imádkozik. Ám itt, az élő sövény tövében nem csoda, hogy nem az az első gondolatom. Mikor megálltam előtte, felemelte a fejét, rám nézett. Felismertem és elszégyelltem magam az előbbi gondolataimért.

– Endre bácsi, mit csinálsz itt? – kérdeztem meg városunk díszpolgárától, az idő grafikusművésztől.

– Elfáradtam, és leültem egy kicsit. Aztán nekifogtam rajzolni.

Na, persze, rajzol. Azért vannak a papírok a térdén. Leült és rajzol. Magával hordoz egy összecusukható kis halászszéket, azon kuporgott olyan furcsa pózban. Nagykabátban nem is könnyű azon ücsörögni. Úgy eltakarta az a kabát, hogy semmi sem látszott a székből. Odaléptem hozzá. A művész a kézfogáshoz megpróbált felemelkedni székéről.

– Maradj csak! – mondtam neki. – Le akarlak fényképezni.

Övemen kistáskában éppen azért hordozom magammal a fényképezőgépet, hogy az ilyen alkalmakat megragadhassam. Elővettem a gépet, s elkattintottam néhányszor. Tetszett neki a fényképezkedés. Látszott rajta, hogy nem először teszi, hiszen úgy domborított a kamera előtt, mint egy gyakorlott filmszínész. Nem kérdezte, hogy mit akarok a képpel, csupán arra figyelt, hogy jól sikerüljön.

Mikor tokjába visszaraktam a masinát, a művész szedelőzködni kezdett. Szette-regetett holmijait összegyűjtötte, táskájába tette, aztán egyik kezében a táskával, másikban a kisszékével betársult mellém, hogy hazafelé egy szakaszon elkísérjen.

– A telefonos boltban van dolgom, addig veled megyek – mondta.

Ha ketten találkozunk, mindig szót ejt arról, ami foglalkoztatja. Általában beszámolót szokott tartani arról, hogy hová, milyen kiállításra kértek tőle képet legutóbb, vagy arról, hogy mely folyóirat friss számát illusztrálták a munkáival, hol és ki írt méltatást a művészetéről. Olykor fénymásolattal is tud szolgálni egy-egy cikkről. De most még eddig sem jutottak el, mert mintegy tíz méter megtétele után történt valami, ami másfelé terelte a gondolatait. Egy kapu előtt olyan négyéves forma kislány ácsorgott. Élettel teli, pufók arcú kislány. Olyan, akin megakad az ember szeme akkor is, ha másfelé járnak a gondolatai. Ujjatlan kék farmer-köntösében benti meleghez öltöztették, néhány fokkal melegebbhez, mint ami éppen rátört a városra, s ami a bomló faleveleket szinte órák alatt teregette ki az ágakra. A farmer alatt rövid ujjú blúz, nyakán akkora kivágással, hogy a farmer alól ki sem villan, így aztán a meztelenül maradt nyakon az egyetlen öltözék egy műanyag fűzér, amit úgy viselt, mintha igazgyöngyből készült volna. Tarkóján összefonott haja délutánra kezdett már bomladozni, frizurájából néhány tincs önállóságra tört. Egy kék hajpánt próbálta a lázadókat leszorítani. Sosem láttam még. Vendég lehetett, egy unoka a nagyszülőknél, aki a viszontlátás boldog percei után könnyű öltözetben kiállt a kapu elé bámészkodni. Kíváncsian mindarra, ami színes volt, ami mozgott, ellibbent a szeme előtt. És éppen mi mentünk arra.

– Mikulás! – törte meg a pillanatnyi csendet egy hang, amely hirtelen buggyant ki a kislány torkából. – Mikulás! – hallatszott ismét egészen vékony és az ámulattól fátyolos hangon.

Míntha nem ebből a világból jött volna. Éteri volt. Semmi kétség, ezen a különös hangon egy másik dimenzióból szólt át valaki. Lehet, hogy nem is hozzánk,

intézte, csak véletlenül hallottuk meg. A kislányhoz beszélt, csak az ő ámulattól távra maradt száján kijött a hang, s bekúszott a fülünkbe nekünk, akik éppen előtte vonultunk el.

A művész rám nézett. Mintha ellenőrizni akarta volna, hogy részese voltam-e én is az élménynek, s nem a képzelete játszott-e velem. A tekintetemből olvasta ki a választ: bizony, bizony! Én meg az ő szemébe néztem. Lám, próbálja feldolgozni az eseményt: pörögnek benne a fogaskerekek, csattognak a váltókarok, ékszíjak surrognak. „Bárminő finom és bonyolult szerkezetnek mondják az embert, ha váratlanul éri valami, a pillanatnyi meghökkenés után, mikor beindul, olyan hévvel és zajjal teszi, mint egy cséplőgép”, gondoltam.

– Nem, nem vagyok Mikulás – szólt elnéző szeretettel a négyéves tolmácshoz, akin keresztül az a másik dimenzió is meghallhatja.

A kislány úgy ráakasztotta a tekintetét, hogy le sem lehetett volna vakarni róla. Arca ragyogott a boldogságtól. Kétfelől egy-egy kis gödröcske – apró horpadás – jelent meg rajta, amitől még szeretnivalóbb lett.

– Mikulás! – mondta most már határozottan, nem hagyva kétséget, hogy bizony azt látja, amit néz.

Itt már nem volt értelme tovább ellenkezni. Az öreg művész sem tette. Beletördött sorsába. „Én még rabbinak néztem”, gondoltam. Most meg egy teljesen más identitást kapott. Mikulás lett. Az egyetlen, az igazi. Az összegyűlő életmű mellett, egy alig cseperedő emberke révén kapott egy másik lehetőséget, hogy a múlt időben még sokáig megmaradjon. Egy egész emberöltőn át lesz, aki ráemlékezzen. Valahányszor jön a tél, és előzönlik a környezetét a piros sapkás, vattaszakállú alakok, egy ember bizonyosan rá fog gondolni. Emlékezetében megőrzi ezt a találkozást. Megőrzi ezt a valódi szakállba gyöngyölt ráncos arcot, a megfáradt tekintet, a sok-sok év terhétől görnyedő alakot. Nosztalgiával gondol majd arra, hogy volt szerencséje egyszer találkoznia az igazi Mikulással, aki nem próbálta őt megvesztegetni holmi édességgel, nem pózolt előtte, egyáltalán nem fontoskodott, sőt szemérmesen letagadta magát. Igaz, hogy május volt akkor, és nem a tél, hanem a nyár közeledett, de kétség sem fér hozzá, hogy abban a fura kalapban, a hosszú kék kabátban, kezében az akatáskával, no meg az összecukható halászszeffel, itt járt nálunk.

Tanúja voltam a csodának. El se hinné az ember, ha nem a saját szemével látta volna.

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD

Görbe Pityu szerencsétlensége
(Novella)

Katona Görbe Pityu a mai napig sem békült ki a sorssal. A kapu előtt, a kispadon ült egyedül a szürkületben, aprókat bólogatva motyogott, egyik kezével egy botot tartott térdei között, másik kezét maga elé emelve hadonászott. Pedig talán jobb lett volna békét kötnie, mert így mindig ő húzta a kurtát. Suhanc korában egy nyári esőkor villám csapott a cserefába, ami alá behúzódott. Csak a szele találta, mondták az idősebbek, akik már láttak ilyent. A fa törzsét mintha földig hasította volna valaki, a szállkás darabok hajításnyira szóródtak szét a fűben. Ő azonban megmaradt. Estefelé találtak rá, miután már tűvé tették érte a falut. Nyitott szemmel feküdt a földön, de nem lehetett tudni, érti-e, amit mondanak neki. Hónapok múlva állt lábra, véznácska is maradt egész életében. Ahogy megerősödött, dolgoztatott, amit lehetett, de a keményebb munkát nem bírta, így hát – a Katonák nemzettségében elsőként – elvállalta a csordapásztorságot egy öreggel.

Nem házasodott meg. Aztán, amikor már jól benne járt az időben, és egyedül maradt a házban, összehoronálták egy szomszéd falusi fiatal özvegyasszonnyal, ám a tűzről pattant, szájjas asszonyka rövid idő múlva hazaköltözött egy szó nélkül, mindenfélét összekapolva a házból, amit csak lehetett: szóttest, gabonát, edényfélét. Pityu, ahogy estefelé a csordával beért a faluba, talán utolsónak tudta meg, mi történt vele.

Bármilyen háborgó természetű volt, sosem tudta érvényesíteni akarátát, a felnőttek átnéztek rajta, jobb esetben megsajnálták, még a suhanc legénykéek is ugratták ezzel-azzal, ha módjuk volt rá. Olyankor kipirosodott az indulattól, szinte érthetetlenül hadart, és veszettül hadonászott maga előtt.

Próbált ő több is lenni, mint aminek látszott, gyönyörű beszédeket szedett össze magában egy-egy lakodalomra, egyéb ünnepségre, de mivel gyenge volt a hangja, néhány próbálkozás után le kellett mondania a közszereplésről. Húsvéti verseket, névnapi köszöntőket fabrikált néha, amikor megkérték. Ha idejében szóltak, felkészült rá, volt is ideje egész nap ilyeneken gondolkodni, aztán fejből mondta el a szép, rimes sorokat, helyben megtanította bárkinek, de le nem írta soha. Bicskjával gereblyefogakat, más apróságokat faragott, volt is otthon neki mindig ilyenféle egy kartondobozban, csak kérti kellett, ha valakinek szüksége volt rá.

Az égiekkel, úgy látszik, állandó háborúságba keveredett. Egyik esztendőben pályát akarván változtatni, elvállalta a harangozást. Abban az évben hétszer kellett tűz miatt harangot kondítania, hét épület égett le a faluban. A babonás népség másik esztendőre nem fogadta őt meg, pedig hűségesen ellátta minden teendőjét.

Úgyhogy visszatért az állatok mellé, egy árva gyerekkel pástorkodott. Amikor úgy nézett ki, rámosolyog a szerencse, mert távoli rokonai valamilyen nyugdíjat intéztek neki, az égiek haragja ismét lesújtott rá: villámcsapás miatt leégett a hatalmas csűr fele, mellette a pajták is.

Úgyhogy Katona Görbe Pityu csupán magára számíthatott, és magára is egyre kevésbé. Eljárt az idő fölötté, súrolta már a hatvanat, és míg a világ nem lehet pástorkodásból megélni. Megíratta hát a kérést a hivatalhoz, hogy éjjeliőrségre pályázik. Kutyái mind jók, és villanylámpája is van – írták még a papír aljára, hogy alkalmasságát a legkomolyabban bizonyíthassák.

Eltelt azóta több hét is, válasz még semmi. Egy jó hónap van még hátra a pástorkodásból, ha nem vállalja Márton napjától még hóesésig. Ha minden úgy lenne, ahogy elképzelte, újesztendő első napján már bakterként állhatna szolgálatba.

Hatalmas autó lassított, lámpái belehasítottak a sűrűsödő szűrületbe. Idegen férfiak szálltak ki, ócskaságokat, régi bútort, fonókereket, függőlámpát kerestek. Neki van ugyan mindenféle, állt fel a padról, az első szobában ott a nagyanyja bútora, a középsőben az anyjáié, napvilág a padláson is szét lehet nézni, sárral kitapasztott gabonataratótól osztovátáig mindenféle ósdiságot ott tartottak régebb is.

Jó pénzt ígértek ezért-azért, és a beszélgetés azzal zárult, hogy másnap, kissé korábban visszajönnek szénézni. Katona Görbe Pityu úgy érezte, megfogta most az Isten lábát. Minek annyi bútor, úgyis raktárnak használja az első szobát, kanapé pedig három is van a kapun belül, amelyik tetszik, vigyék. Azzal aludt el, hogy a pénzzel színes televíziót és tangóharmonikát vesz, a többbit félreteszi, hogy legyen, amihez hozzányúlni bármikor.

A fiatal emberek tartották is a szavukat, másnap még haza sem ért, háza előtt várta egy kis teherautó. Van itt minden, ahogy mondani szokták, használt koporsón és elhagyott gyereken kívül szinte minden kerül, mosolygott a hízott képű úriemberekre. Innen egy kanapé, onnan egy szekrény, meg tálas, faragott keretű tükör, még a nagyanyja díófa ágját is kicipelték, pedig arra volt szétterítve a szemes paszuly, egy abroszon. A végén a faliórát is lekasztották, a padlásról néhány cserepet már ráadásként adott oda.

Leültek a konyhaasztalhoz, jóféle körtepálinkát vett elő, azzal kínálta a vendégeket. Áldomásba – tette hozzá. Az idegenek értettek a szóból, összeszámoltak mindent, egy sárgás bankót tettek az asztal sarkára előlegnek. Holnap hozzák a főnöktől a többbit. Valutában, mert annak nem vesz az értéke! Felhajtották a pálinkát, a maradék félliternyit nagylelkűen utánuk vitte a kapuig.

Azóta várja őket, már hanyadik napja? A két kezén nem is tudja megszámolni. Hej, csak hozzák már azt a pénzt, majd ő megmutatja, Görbe Pityu kicsoda a faluban!

A kutya a lábához simult, megrezzent ettől. Felállt és bement. Tüzet sem gyújtott,

Lélek .
 - 160cm x 50cm x 40cm, kőszó,
 2007

elment a kedve, amint a bútorok üres helyét látta. A tükör mögött ami pókháló volt, azt sem takarította le. Szalonnát és túrót evett, aztán kiment az udvarra.

Állt egy darabig, az eget nézte. Hogy mit beszélgetett az égiekkel, senki nem tudhatja. Bement a csűrbe, a hosszú létrát az udorhoz támasztotta, a csűrkapuról leakasztotta a régi istrangot, hurkot vetett a végére, és elindult fölfelé.

Reggel, hogy a csorda úgy megkésétt, a gyerek kereste. A csűr földjén találta meg, mellette a szakadt istrang, a végén hurokkal. Észnél volt, de nem tudott se mozdulni, se beszélni, úgy összetörte magát. A gyerek felkiabálta a szomszédokat, többen is beszaladtak az udvarra még az úton járók közül is.

Egy markos fiatalember, a helyzet komolyságát látva színlelt vidámsággal szólt hozzá, ölébe kapva:

– Mivel foglalkozik maga, Pityu bá? Legalább egy főpróbát tarthatott volna, hallja, hogy ne járjon ilyen szerencsétlenül.

MOLNOS FERENC

Haikuk

születésnapodra

(Ráduly Jánosnak)

ha IQ-m enged,
tán megírom haikum
– köszöntésedre

szobraid

(Sánta Csabának)

a végtelenből
ennyi lehet számodra
örökkévaló

az Ösvény

(Kuti Dénesnek)

csak indulj már el,
aztán a messzeségbe
elvisz az ösvény

szenvedély

(Kusztos Endrének)

szél, mi fekete
vonalak tengerén
hullámokat ver

nász

(Siklódi Zsoltnak)

a rajz és a betű
– vonalad örvényein
kelnek ők nászra

ablak a múltra

(Szolláth Hunornak)

ablakot nyitni,
mikor alatta húz el
valamely század

ébredés

(Páll Lajosnak)

tűz-hajnalokon
Múza csókjával ébredj
a homlokodon

tollad

(Bölöni Domokosnak)

csikós ostorral,
te meg tollal kanyarítsz
kacsaringósat

Hazanéző

(Ambrus Lajosnak)

otthonról haza
– múltó időbe nézel
vagy kelő napba

teremtés

(Bocskay Vincének)

pillanat, mikor
kezed alatt a kőbe
lélek költözik

RÁDULY JÁNOS***Mérce***

Az építkező
Legfőbb értékmérceje:
A történelem.

Hajnalod

Hajnalod fénye
Vagyok. Játszaddozz velem.
Tégy a szívedre.

Lélek ,- 160cm x 50cm x 40 cm, kőszó, 2007

TÚROS ESZTER

Nature Art, avagy Természetművészet

Kulcsszavak: Siklódi Zsolt; *nature art*

Az elmúlt század művészetének egy jól körülhatárolható irányvonalát képezi a fogyasztói társadalomtól eltávolodó alkotó hazatalálása a természetbe. Az 50-es évektől kezdve ez a jelenség különböző mozgalmak és egyéni útkeresések formájában végigkísérte a huszadik századot. A természet erőit legyőzni akaró land art-tól, az esztétikumot is teljesen feladó és csak környezetvédelmi problémákra koncentrálnó öko-art-ig nagyon széles a művész és természet lehetséges viszonyrendszere. Michael Heizer bulldózerekkel faragja önkényesen át a természetes táj arculatát, Dénes Ágnes búzamezőt telepít Manhattan szívébe, Joseph Beuys megalapítja a németországi Zöld Pártot és fákat ültet a művészet nevében, Andy Goldsworthy a természetben talált természetes hulladékokból hozza létre helyspecifikus installációit. A természetben a természettel való közös alkotás az erdélyi művészek számára menekülési lehetőség volt a szocialista „falanszterből” az alkotói szabadságba. Jó példák erre a marosvásárhelyi Mamű csoport alkotásai a város melletti Vizeshalmoknál.

A természet és a kortárs művészet közötti viszonyoknak talán legsokrétűbb példája az ezredfordulóra kialakuló, és azóta is folyamatosan fejlődő természetművészet, avagy Nature Art. Ennek az új kortárs művészeti áramlatnak legjelentősebb megnyilvánulási helyszínei távol-keleten találhatók. A művészet fókusza a személytelen nagyvárosok helyett a sajátos karakterrel és életformával rendelkező vidéki létre koncentrálódik, rurális jegyeket ölt szemben a vele mégis rokon szellemiségű urbánus művészettel.

Az utóbbi másfél-két évtizedben Székelyföldön is jelentős alkotások születtek ilyen megközelítésben. Ha természetművészet jegyében fogant hazai megnyilvánulásokat nézzük, talán nem fér hozzá kétség, hogy ezek legjelentősebb táptalaja az utóbbi években a gyergyószárhegyi Korkép – Nemzetközi Képzőművészeti Alkotótábor, amelynek művészeti vezetője és állandó résztvevője Siklódi Zsolt, szövatai képzőművész.

Siklódi Zsolt természetművészet jegyében készített alkotásai úgy helyspecifikusak, úgy illeszkednek az adott környezethez, úgy használják fel annak elemeit - legyen szó sóbányáról, a szárhegyi kastély festőien rurális környezetéről - , hogy pillanatig sem rejti el az emberi beavatkozásnak a nyomait, szándékosan felszínre hozza az emberi/alkotói varratokat, melyek azonban nem sebek a természetben, hanem az adott hely szellemének, helyhez kötött élettérzéseknek vizuális megfogalmazásai a hely alkotóelemei által. Alkotásai jelek.

BERECZKI KÁROLY

Hol kezdődik a Székelyföld?

Erdélyben van – mondaná bárki. Ott kezdődik és ott végződik – állítaná mindenki, aki valamelyest is jártas Kárpát-medence etnikai földrajzában. Csakhogy! Megszepten az ember, ha netán Csallóközben kóborol. Merthogy azt véli felfedezni, hogy Dunaszerdahelyen éppen olyan éneklő méltósággal ejtik a magánhangzókat, mint Gyergyócsomafalván, vagy Kézdiszentléleken. A Pozsony melletti Egyházzellén meg egyenesen otthon érzi magát az ember, mivel nemcsak kijelentik, hogy ők bizony székelyek, hanem vasárnap este, a sportpályán tartott falunap záróakkordjaként el is énekelték becsülettel a székely himnuszt. Az öröm és vigalom helyét nyomban fölváltotta a szakmai érdeklődés. Révkomáromi történész barátaim is megerősítették, hogy a hat székely nem egyikének, az Adorján-nemnek Pozsony-ági székelyei nevezték el Csallónak azt a Duna-ágak közé szorult kis vidéket, amelyen ma még többnyire magyarul altatja gyermekét az anyja. Aztán ennek az ágnak a neve egy fővárost is kitűntetett. Ez már székely szerencsének is mondható, hiszen Pozsony mentette át a magyar királyi méltóságot, abban koronáztak több száz évig a magyar Szent Koronával, és ott ülésezett a magyar országgyűlés is. Kosuth Lajos is ebben a városban fogalmazta meg magyar szabadságos gondolatait, ide írta Országgyűlési Tudósításait. Tán ezért is ódzkodik a szlovák (!?) hivatalosság Pozsony magyar nevéől. A hagyományban több a magyar elem, mint a tót! (Vagyunk így még más felvidéki településünkkel is: a sok magyar hagyománytól reszket a tót ködmön, legszívesebben kiiktatnának bennünket a tájból, hogy ne zavarjuk a harsogóan talmi nemzetdiadalt!)

Furcsább és lélekmelegítőbb volt a burgenlandi esetem. Ausztria keleti kapujában, a Lajta mellett ma is székely mezőn kaszálnak, székely kútból isznak, ha megszomjaznak, a kocsmai pálinka neve is „székely lé”! Tréfásan „szekler” a szekér neve. Felsőőr határánál ma már büszkén írják magyarul a helységnevet, s az iskolában a rusnya labanc himnusz mellett a székely himnuszt is betéve fújják az őrségi székely-magyar gyerekek. A magyarországi Vas megyében a falusi építkezések úgy hasonlítanak egy sóvidéki, vagy Nyikó-menti falu épületeihez, mint az ikertestvérek. Egyszer Márkus Imrét, a Magyar Vasutas Szakszervezet elnökét, ízes tájszólását hallva, megkérdeztem, hogy nem a Székelyföldön született? Büszkén

válaszolta, hogy Vas megyei gyerek ő, de nagypja mindig arra tanította, hogy ők valójában nyugaton maradt székelyek!

Révkomáromban, a Duna Múzeumban állították ki azokat a késő-avar kori leleteket, amelyeket a nyolcvanas évek végén tártak föl a Hajógyár területén. Trugly Sándor múzeumőr mondotta nagy bámulatomra, hogy a kincseken látható gazdag mintatár minden darabja és mintája föllelhető a faragott székely kapukon: a tulipán, a rózsaszirm, a palmetta, az életfa kacskaringós indája és minden egyéb, lélekből fakadó szépség. A fonákján varrott ingváll mintáit ma is őrzik a csángók. Boldog emlékeztető Chatillon Anna, III. Béla királyunk neje ilyen varrt szeretett férjeura ingvállára. Mintákban őrzik a lelket és a rendet és a minta nyomon követi hordozóját, alkotóját. Ezer, kétezer, hány ezer éve?

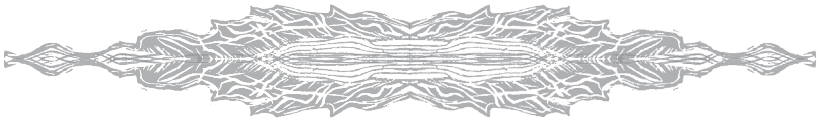
Nos, akkor hol kezdődik a Székelyföld? Még helyesebben a székelyek földje? Balási Gábor *A székelyek nyomában* című, romantikával és kedves illúziókkal átítatott szép könyvében gyakorlatilag László Gyula kettős honfoglalásának elméletét támasztja alá. Anonymus ama állítását, hogy mi, székelyek öt évig vendégül láttuk és pihentettük Árpád honfoglaló magyarjait. Mi több: önként túszoikat adtuk és a kalandozások idején is elől harcoltunk. A komáromi „késő-avarnak” mondott tarsolylemez is igazolta, hogy az életfa tulipános motívumait úgy vitte magával a székely, mint a kardot, nyilat, csákányt, meg minden olyant, amivel magyar életet, nyelvet védett!

Hol kezdődik tehát a Székelyföld? Nem Székelykocsárdnál és nem Földvárnál, nem Gyimesbükknél, vagy Berecknél, annyi bizonyos. De Focsani-nál éppúgy, mint Pozsonynál, Bécsnél, Varsónál, Királyhelmecknél. Ez utóbbi Bodrog-közi kisváros lakói mind a mai napig büszkén állítják, hogy ők azon székelyek leszármazottai, akikről Bocskai István nagyságos fejedelem azt mondta, hogy kardjuk nélkül elvész az ország! Aztán Rákóczi szabadságos kuruc hadainak derék vitézei voltak! 48-ban pedig felük Görgey hadában, másik felük Bemnél Erdélyben páholták kutyául a labancot.

A Székelyföld tehát ott kezdődik, ahol a magyar történelem! Kicsit előtte is járunk, amikor még késő avarnak neveztek bennünket és a fránya Európa nem értette, hogy miért botokra vessük, rovással, jobbról balra az élet intelmeit, s a napi teendőket? (De szeretném, ha most, az Európai Unióban, abban a pompázatos és káprázatos elvarázsolt brüsszeli palotában valaki elmondaná a drágalátos európai honatyáknak, de a budapesti parlament folyosóin sem ártana hangoztatni, hogy mai kényelmes létüket nekünk, székelyeknek is köszönhetik. Most, amikor égetően aktuális lett a székely autonómia kérdése, időszerű lenne a román történetírás házatáján is némi rendet teremteni, hiszen köztudott, okosabb kobakokban legalábbis, hogy néhány román-török csatában a székelyek kardja döntött a győzelemről!) Székelyek nyomaira bukkansz az Őrségben, Zalában, Tolnában,

Békésben, Szolnokban, Szabolcsban, Bácskában, Muraközben és mindenütt, ahol magyarok élnek! Tudtad, kedves olvasóm, hogy Hódmezővásárhely címerében székely-magyar rovásírás van?

A tervezett és napi politikai kérdéssé előlépett székely autonómia igénylőinek is nagy kérdése: tulajdonképpen hol kezdődik a Székelyföld? Tudják ott, Brüsszelben grasszáló urak, hogy lent, a Jugoszláviához szakított-ragasztott Bánátban is tengődnek székelyek? Egyikükkel, Székelykevéről, nemrégiben találkoztam Bátaszéken. Kérve kért, hogy „otthon” a Székelyföldön jusson majd eszembe és adjam át az üzenetét minden erdélyi székelynek. Nos, a székelykeveiek nem Erdélyből mentek oda, mindig is ott éltek, Bánátban, tán a honfoglalás óta. Valamelyik honfoglaló vezérünk testőrei lehettek. Az európai ostobaság sodorta őket szerb főhatóság alá és pusztulnak is rendesen, ahogyan az a magyargyűlölők nagykönyvében írva vagon. Ismerősöm néha átruccan Bátaszékre, vagy Bonyhádra, ismerkedni a Bukovinából odaráncigált székelyekkel. Amikor aztán békésen poharazgatva, székely emlékeket dédelgetnek, fölfakad a lélek fohásza: „Érted élünk csodaszép országunk, / És ha kell érted halunk!” Az ezeréves örök refrén mindig ez: „Esküszünk, mi székelyek!”

DR. JESZENSZKY GÉZA

**1956 és a rendszerváltozás.
Ellenzékek találkozása**

Kulcsszavak: *1956-os forradalom; magyar történelem*

Litván György emlékének

*„az ötvenhatot átélt emberek tudatában vagy esetleg csak
tudatuk mélyén nem hunyt ki a forradalom emléke”¹*

Winston Churchill az 1940-es angliai csatát a brit történelem „*legremekebb órájára*”-nak (finest hour) nevezte. Magyarország újkori történelmében három esemény is igényt tarthat hasonló minősítésre: az 1848/49-es forradalom és szabadságharc, az 1956-os forradalom, és 1989, a rendszerváltozás. Mindhárom megelőzte egy (nagyon eltérő hosszúságú) reformidőszak, annak előkészítő, mozgósító szerepe nélkül nem lett volna március 15-e és szabadságharc, október 23-án nem robbant volna ki forradalom, és 18 éve nem lett volna rendszerváltozás. Az első kettő a külső beavatkozás miatt vereséget szenvedett, de a kedvezőbbre forduló külpolitikai helyzetet kihasználó belső erők idővel győzelemre vitték. A harmadik fordulat sikeres volt, annak kihasználásával ugyan már kevésbé lehetünk elégedettek, de egy olyan pályát nyitott meg az ország előtt, amelyen – Kossuth szavaival – „a jövőnek mestere” lehet.

Az 1867-es kiegyezés magyar főszereplői prominens 48-asok, illetve szabadságharcosok voltak, és az 1865-ben megválasztott Országgyűlés döntő többsége is aktív szerepet vitt az 1840-es években. 1956-nak nemcsak Nagy Imre „új kurzus”-a és a Petőfi Kör volt az előkészítője, de az 1945-48-as koalíciós időszak is. A forradalomban politikai szerepet vállalók jelentős része az 1947/48-ban szétvert politikai pártok tagjaiból került ki, és a társadalom egésze még nagyon jól emlékezett a kommunista diktatúra előtti időkre, az annak megakadályozását célzó küzdelmekre. Természetes volt, hogy azonnal feléledtek az akkori politikai pártok, s hogy Nagy Imre október 30-i kormánya az egykori négy koalíciós partnerre épült.

Az 56-os forradalom győzelmének is tekinthető 1989-es rendszerváltozást a 33 évvel korábbi főszereplők többsége nem élhette meg, de az újjáéledt politikai életben igen sok 56-os, sőt több 1945-47-es is komoly szerepet vállalt. Az új politikai elit többségének legnagyobb – bár elfojtott – élménye az 56-os forradalom volt, a fiatalabbak számára pedig a megvilágosodást, a kommunista rendszerből történt végső kiábrándulást a forradalom és a megtorlás részleteinek a megismerése hozta

meg. 1989 „csatakiáltása” 1956 volt, annak céljait akarta sikerre vinni. Minek és kiknek köszönhető, hogy a Kádár-korszakot 56-tal kapcsolatban végig jellemző hazug beállítás, az ezzel ellentétes nézetekkel szembeni totális intolerancia, s az erre adott válaszként is értelmezhető tudatos emlékezetkiesés, amnézia ellenére a rendszerváltozás előkészítésében, majd annak retorikájában, végül a végrehajtásban annyira meghatározó szerepet vitt a forradalom emléke?

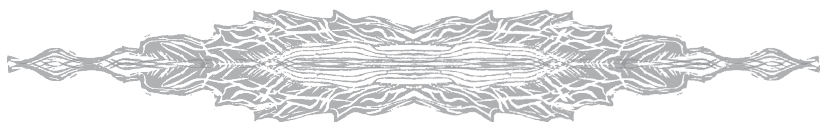
Itthon is, külföldön pedig még inkább, az a nézet uralkodik, hogy a forradalmat követő megtorlás, a Kádár nevével fémjelzett évtizedeket végigkísérő félelem légköre, és a médián keresztül mind eredményesebb agymosás eredményeként 1956 szinte teljesen kiesett a nemzet emlékezetéből; az a nemzedék, amely átélte a forradalmat, tudat alatt vagy tudatosan, de kiiktatta annak életüket, karrierjüket zavaró emlékét, és ezzel maga is elősegítette, hogy a felnövő generációk semmilyen, vagy torzított képet alakítsanak ki magukban a történelekről.² Ez ellen a „kollektív amnézia” ellen lépett fel az 1970-es évektől az itthon ellenzéknek, szamizdatsznak, külföldön disszidensnek, demokratikus ellenzéknek nevezett kis csoport. A börtönből szabadult 56-osak és az 56-ot még gyermekként megélt, de a Kádár-rendszerrel szembeforduló lázadók összefogtak, és a „második nyilvánosság” fórumain célul tűzték ki a forradalom hiteles bemutatását. Semmi sem áll tőlem távolabb, mint kétségbe vonni, vagy kisebbíteni e csoport és egyes tagjai érdemeit, jelentőségét a forradalom emlékének felelevenítésében, hogy írásaikban és élőszóban az egyik vezető témává tették azt. Személyes emlékeim alapján azonban úgy vélem, történetírásunk és nyomában a közgondolkodás is elsiklott afölött, hogy számos családban és baráti körben a szívekben mennyire erősen élt ama tizenhárom nap emléke, s hogy milyen sokan nem váltak Kádár János lelkes hívévé. További kutatások révén valamennyire még feltárható a fenti véleményemet bizonyító csekély, de létező anyag. Komolyan mellette szóló érv azonban az a tény, hogy a rendszerváltozás kezdetén, 1988. őszétől hirtelen és váratlanul megjelentek az ellenzéki tömegek, a meg- illetve újjáalakuló pártok gyorsan megerősödtek, s a kommunista rendszert egyértelműen tagadó pártok végül az 1990-es szabad választásokon hatalmas arányú győzelmet arattak – rációlvola a nyugati sajtóban addig szinte egyeduralgó felfogásra, miszerint Kádár egy szabad választáson is meggyőző fölényrel nyerne. A semmiből hirtelen naggyá vált ellenzék „népi” hátterű, illetve konzervatív vagy kereszténydemokrata, a sajtó által adott jelző szerint „nemzeti,” illetve „jobboldali” szárnyának vezető, irányító gárdája és elsődleges bázisa 1956-ban kóstolt bele a közéletbe, és akkori emlékei nagyban motiválták, hogy fiatalkori eszményei megvalósításért most, amikor erre esélyt látott, harcba szálljon. Ez magyarázza a Magyar Demokrata Fórumhoz első éve alatt csatlakozók nagy számát, és a párt átütő sikereit az 1989 nyarán kikényszerített képviselői pótválasztásokon.

Az 56-ot követő könyörtelen megtorlás és megfélemlítés a nyílt ellenállást ugyan letörte, sokakban valóban az emlékek elfojtását eredményezte, de a társadalom széles köreiben megmaradt egy belső, érzelmi szembenállás és erős ellenszenv Kádár és növekvő számú támogatója iránt. Ezt én csendes, vagy lappangó ellenzéknek nevezem. Megvan ennek a hagyománya történelmünkben, például a Bach-korszakot végig kísérő „passzív rezisztencia.” De akkor a megtorlást elkerülők jó része számára ott volt a biztos háttér, a föld, a családi vagyon, tudtak „túrni” és várni. 1956 után a rezisztencia sokkal korlátozottabb keretek közé kényszerült. A lappangó ellenzék ellenállása elsősorban abban merült ki, hogy hallgatta a nyugati rádióadásokat, családi körben, baráti társaságokban „szidta a rendszert,” és terjesztette a sok politikai viccet. A Kádár-rendszerrel szembeni ellenérzések új erőre keltek az 1968-as „prágai tavasz” elfojtása után. Az MSZMP-tagok között is megjelenő tiltakozók köréből nőtt ki a következő években, nagyban ösztönözve a „keményvonalas” irányzat Moszkvából vezérelt 1972-es felülkerekedésétől, az aláírásokban, majd illegális kiadványokban jelentkező nyílt ellenzék. Ezt rokonszenvvel figyelte, olvasta, szamizdatjaik vásárlásával támogatta az említett lappangó ellenzék. A lappangás elsődleges oka nem a megtorlástól való félelem volt, hanem egzisztenciális. Vagyonnal és politikai támogatókkal nem rendelkező, szerény havi fizetésből élő családos emberek nem kívánták kockáztatni megélhetésüket, nem tudták vállalni a szinte bizonyos állásvesztést azért a dicsőségért, hogy nevük megjelenik a „második nyilvánosság”-ban és – esetleg – a nyugati sajtóban.³

A Helsinki Záróokmány, az utókonferenciák rendszere, a Charta 77, majd az emberi jogok védelmében kibontakozó nemzetközi kampány, nem utolsó sorban pedig a lengyel Szolidaritás példája tovább erősítette az ellenzéki hangokat. A 80-as években a szocialistának nevezett szovjet blokk gazdasági válsága, a fegyverkezési versenyre Gorbacsov által adott válaszok, valamint a belső reformkísérletek nyomán Magyarországon a szamizdatos ellenzék mellett megszólalt – óvatosabb hangon, elsősorban folyóiratokban, mint a *Tiszatáj* és az akkori *Mozgó Világ* - a korábbi lappangó ellenzék mind több tagja, elsősorban írók és költők, és ígéretes szövetség volt kibontakozóban a két ellenzéki csoport között. Miközben 1987-ben ez a szövetség (valószínűleg beépített ügynökök által is szítva) megrendült, az állampárton belül is megindult az erjedés, kialakult a „reformkommunisták” kezdetben kis csoportja. A fennálló hatalmi rendszert három oldalról bíráló mozgalom közös nevezője 1956, az események átértékelése volt, célja pedig az 1956-os követelések felelevenítésével a többpárti demokrácia megteremtése volt. A továbbiakban a lappangó, eddig alig észlelt ellenzék létének néhány megnyilvánulását mutatom be, s kapcsolatait az egyre nyíltabban fellépő szamizdatosokkal.

Jegyzetek:

1. Litván György: „1956 emlékének szerepe a rendszerváltásban.” *Beszélő*. 2007. január, 12. évf., 1. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/1956-emlekenek-szerepe-a-rendszervaltasban>
2. György Péter: *Néma hagyomány. Kollektív felejtés és a kései múltértelmezés. 1956 1989-ben. (A régmúlttól az örökségig)*. Budapest, Magvető, 2000. Szerinte a forradalom „példátlan amnézia sorsára jutott.” Ezt vitatta Gyáni Gábor: „1956 elfelejtésének régi-új mítosza.” *Élet és Irodalom*, XLV. évf. 06. sz. 2001. február 9. Litván György rámutatott, hogy „felejtés helyett sokkal inkább elfojtásról beszélhetünk, [...] a Kádár-korszakban éppen az irodalom és a filmgyártás bizonyította a legszembetűnőbben, hogy a felszín alatt kiolthatatlanul ott parázslik 1956 feldolgozatlan, letaposott emléke.” „Az elnémult hagyomány,” *Élet és Irodalom*, XLV. évf. 15. sz. 2001. április 13. Vö. K. Horváth Zsolt hozzászólása, amely György álláspontját árnyaltabbnak látja.
3. Joggal állapította meg Heller Ágnes 1973-as állásvesztésük kapcsán: „A Nyugat érdeklődése csak addig élénk és szolidáris, amíg újsághíreket szolgáltatunk. Imádtak bennünket, mint magyar ellenzékieket, s még jobban szerettek volna, ha magyar börtönökben hűsölünk, de egy nyugatnémet egyetemi katedrát már nem kevertek bele a pakliba.” Heller Ágnes: *Bicikliző majom. Kőbányai János interjúregénye*. 2. kiad. Budapest, Múlt és Jövő, 2004, 362.

DEÁK-SÁROSI LÁSZLÓ

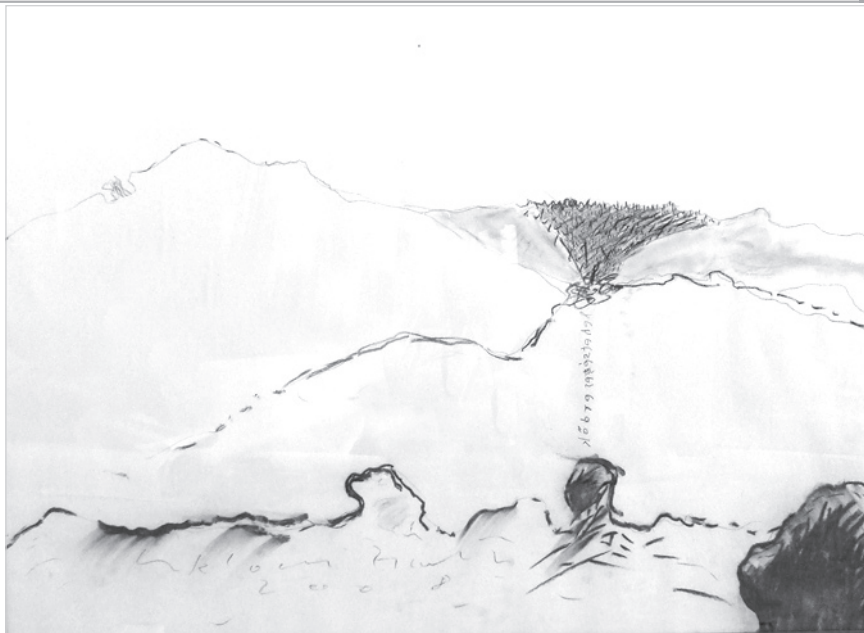
Csodaváróban¹

Kulcsszavak: *Ambrus Lajos; Korond; helyi értékek*

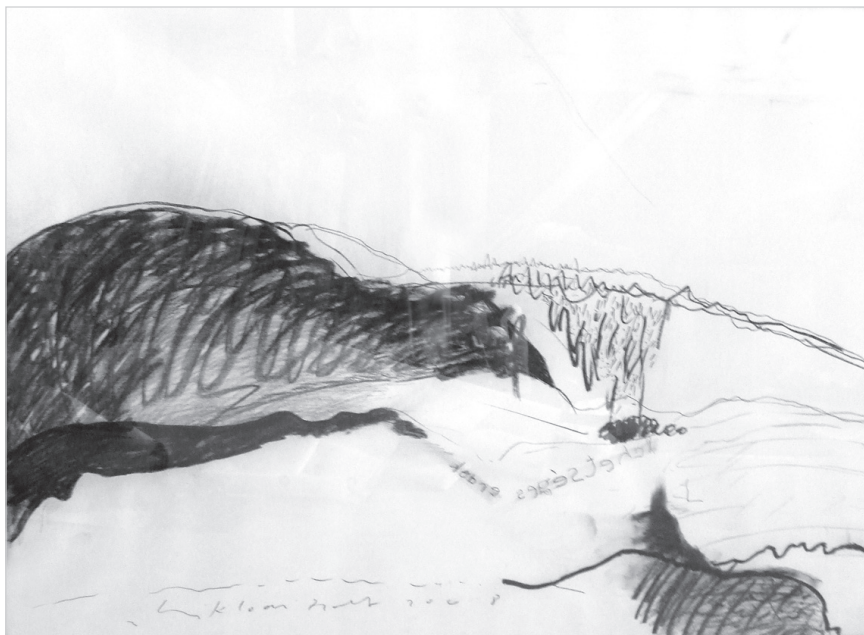
Különös és meglepő versgyűjteményt adott közre Ambrus Lajos. Gyerekversek ezek, de mégsem gyerekperspektívából láttatják a valós és a képzelt világot, hanem olyan felnőttéből, akiével legtöbb esetben a kicsinöző is azonosulhat. Olyan, mint ha egy nagyobb korpuszból válogatták volna ezeket a kis zöngeményeket, a játszadó felnőtt komoly és egyben vidám kamaradarabjai közül. Ambrus ott folytatja, ahol a *Lopott holddal* már nyomban magasan kezdve szépen ívelte stilisztikai eszközeinek kibontását az összes verseskötetén és a mondáskönyvén keresztül. Azért is vonzó kiadvány a *Csodavárban*, mert annak ellenére, hogy Józsa Judit megragadó, a szövegekkel együtt élő illusztrációi díszítik, a versek ezen a vizuális hatáson túl is szárnyaira ültetik az olvasó képzeletét.

Ambrus alapélményei, amelyeket megidéz a versein keresztül: a természet (*Szomorúfűz, Tavaszhozó, Halak titka*) az emberek (*A vásárban, Nagyapám, Életkép*), a mesei-mitikus képzelet (*Csodavárban, Tündérkert, Mikulás*), a szülőföld helyszínei mondai távlatból (*Kalonda, Athyha, Firtos lova*), és az elmélkedés (*Gondolatjel, Bölcsesség, Intelem*). Mindezek az elemek egyszerre vannak jelen az összes írásban, csak a hangsúly tolódik el esetenként egyik vagy másik irányába. Ez adja Ambrus költészetének a varázsát, amelyet megfejthetnek, megérthetnek, de ilyen meggyőzően művelni nem sokan tudnak. Nála minden összefügg mindennel. Szerinte Isten jókedvében teremtette Korondot, ahol a természet, az emberek és maguk a helynevek is (pl. „Kebeled” – lásd a *Képeslapban*) olyan élményekkel inspirálják az ott élőket, hogy ilyen sugárzó és harmonikus verset tud írni hatásukra.

Minden egy közös, komplex élményben sűrűsödik: a látvány egyrészt gyönyörködtet („*Pompás völgyben...*” - *Képeslap*), másrészt gondolatokat indít el a szemlélőben/képzeldobben („*Ne bízd magad egy megroggyant karóra*” - *Tavasszal*). A versekben feltűnő emberek együtt élnek a természettel és a csodával, de legalábbis a csodavarással (*Nagyapám*), és a közösségi összetartozás élménye olyan elragadó megszemélyesítésben válik elképzelhetővé, mint amilyen az *Öreg iskola*. A tündérkert is a költő szerint „*Az Óperencián innen*” van (*Tündérkert*), és ha ki nem

Lehetséges erdők I. - 100cm x 70cm szénrajz, 2009

Lehetséges erdők II. - 100cm x 70cm szénrajz, 2009

is mondja, tudjuk, hogy a Sóvidékre és Korondra gondolt. Ott az ember azzal a vágyakozással ébred, hogy „*a szép fehér éj / jutalmát kiossja!*” (*Mikulás*). Errefele a helynevek is azért vannak, hogy emlékeztessenek egy vagy több történetre, amelyek fontosak tapasztalati világunk kiszélesítésében, jellemünk alakításában; illetve, hogy anyanyelvünk ízeit élvezzük általuk. Ha nem is reflektál közvetlenül Ambrus ez utóbbira, mindig érezni, mekkora élvezettel mondja ki, majd írja le például a helyneveket: Kebeled, Kodáros, Kalonda, Hazanéző. Nem véletlenül a Sóvidék irodalmi folyóiratát is (idén húsz éves!) ez utóbbi helynévből keresztelték el. A kedves kis elmélkedések pedig mindig ebben a csodás-csodavárós, természeti közeg megtapasztalásából nőnek ki (*Ajándék*).

Lényegi és központi összetevője Ambrus költészetének az elemeiben összefüggő, célulvű, jó szándékú, antropomorf természeti világ megragadása, amelyben még a fájdalom és a szomorúság is megszépül (*Gondolatjel*). Ez a haza/világ/természet-hit mint tartalmi és stíluselem miatt mondhatjuk a leginkább, hogy ezek a szövegek gyerekversek. A naiv és bizakodó képzelet nemes, szépen de nem riktóan csillogó nyelvezettel van megírva. A rímek diszkrétan hatnak (pl. nyár – határ - *Gondolatjel*), kellemes lüktetést adnak az asszonáncok és a sorok közti áthajlások. Ritmikailag hangsúlyozók, de nem kényszerítően ütemezők a sorok; a sor- és strófaeképletek alig, vagy néha nem is írhatók le, és jótékony egyensúlyban vannak a szabályosságok a szabadon burjánzó mondatnövényekkel. Ambrus viszonylag kevés stilisztikai alakzatot használ, de azokat pontosan, hatásosan kezeli. Leggyakoribb a megszemélyesítés, ami tartalmilag is bevon az organikus világba („*s a fűzfabokor / pislog*” - *Nálunk*), de a metaforák, a szimbólumok is a legtalálób helyeken bukkannak fel. Van néhány szimbólum, amely átszövi az egész kötetet, s ezzel a teljes szövegegyütttest allegorikus szintre emeli. Ezek közül a leggyakoribb a hold (már Ambrus első könyve óta), ami a sejtelmesség, a természetesség és helyenként a nőiség vissza-visszatérő szimbolikáját lebegteti (*Tündéraszony*).

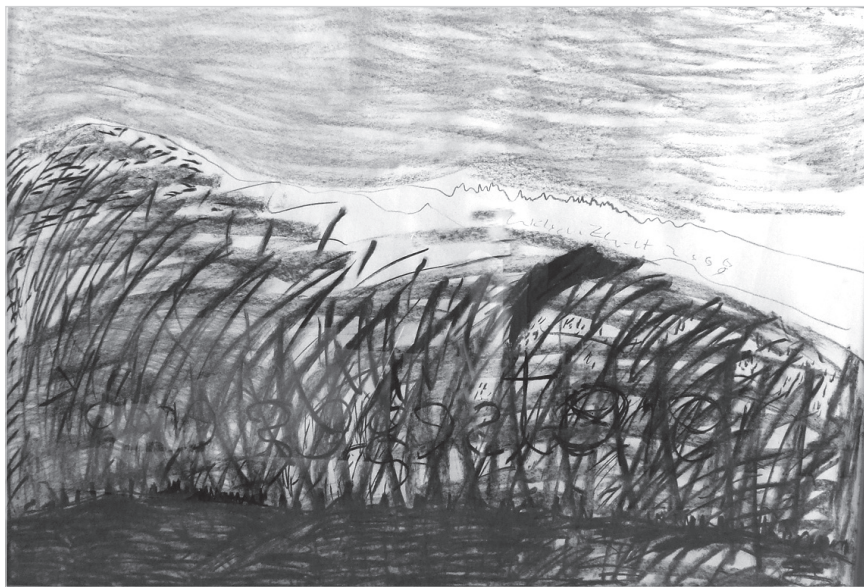
Ambrus verseinek a legerősebb oldala a saját kulturális hagyományaival való együttélés eszményének a folyamatos megerősítése. A kultúra alatt mindent értek, ami valamilyen tudásként megőrződik az elkövetkező generációk számára: a táj, a növények, az állatok, az emberek, a nevek, a történetek és mindenfajta emléképek. Annak a népnek van jövője, amelyik ilyen hűségesen és természetesen őrzi saját történetének és jelenének a szimbólumait, ahogyan Ambrus él a nyelvben. Ha csak egy-egy villanásnyira is, de lépten-nyomon megidézettnek ezek az önazonosság-jelképek. „*Szép őszanyánk álma*” csábít minket „*csodavárba*”, olvassuk a címadó költeményben és számtalan hasonlót a többiben. Jó érzés magyarnak lenni, ha ilyen esztétikai intenzitással merülhetünk el az anyanyelvünkben, ahogyan Ambrus kalauzol el minket a képzeletével környezetében. Jó hinni, hogy létezik a világnak egy ilyen csoda ideálisan szép szeglete. Még akkor is, ha tudjuk,

hogy csak úgy önmagában nem létezik, mert a Sóvidéken is előfordul hétköznap, szürkeség, ármány és közöny. Az a fontos, hogy elképzeljük ezt, és hogy bármiben meglássuk a csodát, vagy legalább várjuk, de olyan lelkesedéssel, mint e kötetbeli versek szerzője.

Jegyzetek:

1. Ambrus Lajos: *Csodavárban*. Gyermekversek. Budapest, 2008.

Lehetséges erdők III. - 100cm x 70cm szénrajz, 2009

MONUS KATALIN

Gyökerekhez lenyúló ágak¹ Kulcsszavak: *Derzsi Ferenc; családfa-kutatás; eredet*

A szerző ezt a családfa levezetést nemes céllal készítette. A könyvön végigvonul a gyökér metaforája, amely a családfa azonosításaként működik. Ennek a könyvnek több párhuzamos célja is van: nem egyszerűen annyi a szerepe, hogy megörökítse a Derzsiek származási vonalát, hanem boncolgatja a kisebbségi lét kérdését is. Megpróbálja hitelesen visszaadni ősei életének és tetteinek értékét. Beszél arról mit jelent számára Erdélyben élni és hogy mennyire erős rokonai iránti kötődése. Saját bevallása szerint rengeteg akadályba ütközött az adatok összegyűjtése alatt, de ekkor is a rokonai és a szülőfalujában lakó emberek segítsége volt az, ami továbbmozdította a holtpontról. Egyik ilyen típusú gond az volt, hogy az idők során sok értékes irat veszett oda, egész levéltári irattárak és könyvtárak.

Az összegyűjtött írások tartalmazzák a Derzsi név eredetét és elterjedtségét személy- és helységnévként, valamint a megjelenését az egész magyar nyelvterületen és a székelységben. Pontos kronológiai sorrendben megjeleníti az egykori és a mai Derzsiek családfájának történetét. Ezek az információk visszakövethetőek, hiszen a szerző gondoskodott róla, hogy pontosan megjelölje a forrásokat ahonnan az adott információkat összegyűjtötte. A másik említésre méltó fontos és értékes részlet, hogy sok irat megtalálható a könyvben kép formájában, amelyek alátámasztják a benne foglalt adatok eredetiségét.

A szerző az ismert Derzsiek bemutatása és tetteinek felsorolása mellett megismerteti azokat a falvakat ahol az egykori és mai Derzsiek élnek, éltek, ezzel segítve az olvasót megérteni tetteik jelentőségét, megismerni a történések térbeli elhelyezkedését. A könyv több híres magyar gondolatait is tartalmazza, melyek összhangban vannak a szerző életfelfogásával és a számára fontos dolgokat emelik ki. Újra és újra találunk idézeteket Petőfitől és Adytól. A klasszikus magyar szerzőkön kívül megjelennek a székelyek humoros ám tanulságos szólásai is. Ezek az idézetek adják a könyv fűszerezését. Amellett, hogy ez a könyv hozzájárul a magyarok történetének megismeréséhez, ízelítőt ad a ma emberének az egykori emberek életéről, és rámutat, hogy miért értékes megismerni a múltat.

A szerző maga így fogalmaz a könyvvel kapcsolatban: *„Ez a munka lelki és szellemi gazdagítás kell, hogy legyen minden rokon és nem rokon számára, a történelmi múltunk eseményeinek, harcának, sikereinek és kudarcainak igaz valósága. Minél messzebbről ismerjük a jelent s annál biztosabban haladhatunk a boldogabb jövő felé.”*

Jegyzetek:

1. Derzsi Ferenc: *Gyökerek. A Kányádi Derzsiek családfája.* é. n.

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD

„Korond és környéke”¹

Kulcsszavak: *István Lajos; Korond; Sóvidék*

„a magam napja is lemenőben”

(István Lajos)

Nincs olyan ember, aki ne lenne kíváncsi, hogyan éltek elődei ezelőtt két vagy éppen tizenkét nemzedékkel: nagyszülei, rokonai meg az a közösség, amelyhez tartozónak valljuk magunkat. Tudjuk, régebb sem úgy éltek és ma sem úgy élnek az emberek, hogy mindennapjaikat, munkájukat, ünnepi alkalmakat megörökítsék, divatos szóval dokumentálják az utánuk jövők számára, okulására. Ezért becsesek és fontosak az ilyen szándékkal ránk hagyott feljegyzések, hiszen a társadalomkutatók sok esetben utalásokból, közvetett forrásokból juthatnak ilyen jellegű ismeretekhez.

István Lajos azzal könnyíti meg az utána jövő korondi, sóvidéki érdeklődők, általában a szakemberek dolgát, hogy a közössége birtokában lévő hatalmas tudásanyag jelentékeny részét évtizedeken keresztül megörökítette, „papírra tette” akkor, amikor a beszédhang és a mozgókép rögzítésének technikai feltételei nem mindenki számára voltak elérhetőek. Azzal a céllal, hogy mások felhasználhassák, okulhassanak belőle. Ezért nevezzük őt Korond krónikásának. A nagyközség lakói abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy a máshol már nem használt népi tudás, a nem alkalmazott technikák, megoldások leírását éppen István Lajos közléseiből ismerhetik meg.

Korond ilyen szempontból kincsesbánya, és István Lajos a legjobb bányászok közé tartozik. Talán fel sem lehet sorolni mindazokat a témákat, amelyek érdekelték, amelyeket fontosnak tartott lejegyezni, feldolgozni, közölni. Néprajzi, helyismereti szempontból – több sóvidéki, hozzá hasonlóan gondolkodóval együtt – olyan fontos, egykor jellemző, általánosan ismert meg sajátosan helyi jelenségeket írt le, olyan tudásanyagot rögzített, amely máshol már nincsen, és felbecsülhetlenségét évről évre mindinkább hangsúlyozni lehet.

A szerkesztő számára minden elkészült, megjelent kiadvány egyben öröm is, számomra e könyv többszörösen. Elsősorban azért, mert személyem és általam a Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont előkészíthette és kiadhatta István Lajos első néprajzi tanulmánykötetét, a már közölt meg a kéziratos anyagokból válogatva. (Azért első, mert még legalább egy-két kötetnyi kiadnivaló várakozik...) Ezáltal az olvasók és kutatók könnyebben hozzáférhetnek a szerző nagyon gazdag életpályája bizonyos „végtermékeihez”. Másrészt szerencsém volt

a szerkesztés alatt megismerni közelebbről a szerzőt és családját, életét, megta-
pasztalni a jó kedélyű Lajos bácsi szerénységét és fogalmat alkotni mérhetetlen
tudásáról, rácsodálkozni káprázatos emlékezőtehetségére és irigylendő akaratra,
munkabírására, még akkor is, amikor – az ő fogalmazása szerint – napja lemenő-
ben: 90. életéve küszöbén. Az ő élete – mely jórészt az „átalakulások időszakában”
telt – példaértékű, követendő emberi pálya, melynek alakulásában, alakításában
a család, a szülőfalu legalább annyira fontos szerepet kapott, mint az egyéntől
független hatalmak, sorscsapások, kívülről jövő és kikerülhetetlen beavatkozások
amennyire befolyásolták.

Köszönet a szerkesztő részéről munkatársainak, Pataki Júliának – a számítógépes
szedés oroszlánrészét ő végezte – és Balázs Ödönnek az archív felvételek digitá-
lizálásáért meg a felhasznált képanyag készítéséért. E kiadvány anyagi támogatója
intézményünk fenntartója, Hargita Megye Tanácsa.

Úgy ajánljuk e könyvet az olvasónak, mint múltunk, sajátos életformánk lenyo-
matának egy szeletét. Nem csupán a tudomány számára összegyűjthető morzsák-
ról van szó, hanem az élet részeként megismert tudásanyag hasznosságáról, amely-
hez társul a szerző, az adatközlők sok-sok személyes élménye is. Teljék kedvük
a leírások részleteiben, az élményektől átmelegített mondatok egyszerűségében,
mert szokások, munkafolyamatok leírásaiban is sok-sok előttünk járó nemzedék
üzen nekünk, hogy arra intsen, ami minden emberi létnek lényegéhez tartozik: ge-
rincességre, egyenes beszédre, mértéktartásra szóban és tettben, meg hogy a mun-
kában eltöltött napok után az örömet, sikert, vidámságot jó megosztani azokkal,
akikkel egy közösségben élünk

Jegyzetek:

1. István Lajos: *Korond és környéke*.

